NA OBRANU POŠTENJA

Namjestnička afera u Dalmaciji.

Uredio i izdao

VINKO KISIĆ

ZADAR
Brzotiskom „Narodnoga Lista“
1904.

13504

15,00

Ona zanosna simpatija, kojom je ne samo sav hrvatski narod, već i cielo slavenstvo pozdravilo epohalnu manifestaciju dalmatinskog sabora na obranu uvriedjena poštenja ove zemlje, ponukala me je, da u ovoj brošuri iznesem historijat namjestničke afere. poduprt dokumentima.

Vriedno je, da ovaj veliki momenat u poviesti Dalmacije — momenat, u kome se Dalmacija pokazala na visini, osvjetlala sebi obraz i prodičila medju svojim posestrimama — u jednoj sitnoj knjizi predamo mladjem pokoljenju na izgled.

Neka to bude zlatna uputa, kako se sve daje za obraz, a obraz ni za što.

Čitava ova afera, od prve tužbe bivšeg namjestništvenog vježbenika Rendića do jednodušne zastupničke izjave, pokazuje, kako Dalmacija nije rodno polje ni za štreberstvo ni za podlost. Njezini sinovi, kao ovisni činovnici, nisu pazili na svoj položaj. nego, spravni sve žrtvovati u obranu časti i dobra glasa domovine, neustrašivo potvrdiše i proti svomu starešini čistu istinu; a njezini zastupnici, bez kolebanja, složiše se u težkoj osudi, kojom narodna volja goni iz sabornice namjestnika-vriedjaoca gromornim poklikom: Vanka nedostojni!

Time je narod rekao svoju.

V. K.

I.

Zadarski „Narodni List“ donio je u mjesecu srpnju ove godine (brojevi 55 i 56) dva članka: „Njemačka kolonija“, u kojima je bilo govora o sve to većma rastućem uvlačenju njemačkih činovnika u političku službu u Dalmaciji.

U prvom članku bili su navedeni sliedeći statistički podatci: U političkoj konceptnoj službi: 53 domaća činovnika, a 34 stranca; u kancelarijskoj službi: 20 domaćih, a 7 stranaca; medju slugama: 8 domaćih, a 6 stranaca. U policajnoj službi: od 4 činovnika jedan je sam domaći. (Ovo nije baš tako žalostno, jer dokazuje, kako nismo nikako sposobni za nekoje službe!) U veterinarskoj službi: od 14 činovnika 7 je stranaca. U mjerničkoj službi od 19 činovnika 13 je stranaca. Na šumarskom odjelu: 5 domaćih, a 13 stranaca. Na pokrajinskom poljodjelskom nadzorništvu: 3 domaća, a 8 stranaca. Pribrojimo sve, pa ćemo doći do ovog „utješljivog“ rezultata: da medju činovništvom u političkoj upravi Dalmacije ima skoro 50% stranaca, od tih bar 30% Niemaca, a najmanje 20% onih, koji ne znaju hrvatski jezik, pa naravno fale im sposobnosti, da budu državni činovnici u službi naroda, koji za njih doprinosi svoj krvavi tribut u novcu.

U drugom članku bile su navedene činjenice, iz kojih je proizticalo, da su domaći činovnici u političkoj struci na nepravedan, a više puta i na nedostojan način zapostavljeni njemačkim barunićima: u službenom radu, u polaganju izpita, u priznavanju sposobnosti, pri namještanju, pri udieljivanju dopusta, u vanjskom općenju, itd. itd.

Ovdje je suvišno, da prenosimo sve te činjenice; dosta je, da spomenemo dva slučaja, koja su dala izravna povoda prvoj unutarnjoj iztrazi, uvriedljivim izrazima baruna Handela i nastaloj namjestničkoj aferi.

Prvi se odnosi na dopuste. U članku je bilo pisano: „Barunićima udieljuju se dopusti, kad hoće i koliko hoće; a našima ni onda, kad im

roditelji boluju. Jedan bečki plemić, kad se je ženio, dobio je 8 sedmica; a jedan naš u istu svrhu — 5 dana! Jedan drugi dobio je u godinu dana tri mjeseca dopusta — taj je išao u Egipat, da nauči hrvatski jezik! — a jednom našem nisu htjeli dati niti tri dana, kad je trebovao da prati bolestna otca.“ Drugi je slučaj naveden u ovim redcima: „Protekcija sa strane visokopoloženih izvana, a malodušnost naših dovela je do toga, da je ovih dana jedan novi praktikant, neki Gloning, predstavljajući se jednom domaćem savjetniku, kazao: da je morao uložiti veliku duševnu snagu, dok je svladao mržnju proti slavenskim jezicima, da uzmogne doći u Dalmaciju! Ove njegove rieči značajno karakterišu cieli sustav“.

Ovaj drugi članak izašao je u „Narodnom Listu“ dne 13 srpnja ov. god. Namjestnik barun Handel, kad ga je pročitao, bio je van sebe. Pozvao je odmah sutradan nekoje mladje činovnike preda se (najprije kotarskog povjerenika Benkovića, pa zajedno s njime namjestništvenog koncepistu Zorca i konceptnog vježbenika pl. Ghetaldia, a zatim napose sama bivšeg konceptnog vježbenika Rendića pl. Miočevića), te im je izrazio svoju sumnju, da su oni napisali ili bar nadahnuli spomenute članke u „Narodnom Listu“. Na koncu zagrozio im se je, da će nastradati u svojoj karijeri, ako ne dokažu svoju nevinost odkrićem pravih krivaca. Kad se ovi nevoljni ljudi, ni krivi ni dužni, ne znajući kako da od sebe odbiju ovaj ničim opravdan priekor, pozvaše na svoju poštenu rieč, onda je iz namjestnikovih usta palo nekoliko krupnih izjava na adresu dalmatinske poštene rieči, koje su dale povoda cieloj aferi.

Ovaj nečuven čin u poviesti zemlje, koja je uviek visoko cienila svoj obraz, nije mogao ostati ukopan medju zidovima dalmatinskog namjestništva, već je išao od usta do usta, dok nije prodrô u javnost. Najprije je progovorio riečki „Novi List“, koji je prvih dana mjeseca kolovoza ov. god. u dopisu iz Zadra spomenuo taj dogodjaj. U dopisu nisu bili navedeni doslovno namjestnikovi izrazi, već je bilo obćenito rečeno, da je on nekojim izrazima težko uvriedio cielu zemlju. „Novi List“ spomenuo je i okružnicu, koju je ovom prigodom barun Handel dao pročitati i podpisati od svih političkih činovnika. U toj okružnici tvrdi se, da su članci „Njemačka kolonija“ u „Narodnom Listu“ mogli po svojoj naravi proizteći jedino sa strane činovnika dotičnog ureda, te da su, pod krivom izlikom javnog interesa, u istinu služili jedino postignuću osobnih više ili manje opravdanih želja i ciljeva ili udovoljenju osobnih mržnja. Predbacuje se našim činovnicima, da su, uslied izvanredno povoljnih prilika, nakon kratka vremena doživili promaknuća. Naglašuje

se, da tko svoju zlovolju čak na ulici ili u redakcijam iznaša, taj pokazuje takovo pomanjkanje činovničke sviesti, da nije dostojan časti pripadati jednoj korporaciji, s kojom su skopčani veći pojmovi uljudnosti. Na koncu pozivlje se „krivca“, da se sam oda, jer da će tom iskrenom izpovješću osloboditi svoje ostale drugove od sumnje, koja na njih pada.

Jedno petnaestak dana poslie toga progovorilo je o incidentu i splitsko „Jedinstvo“, koje je u broju 67 (od 19 kolovoza ov. god.) donielo na čelu lista sliedeće saobćenje:

„Iz dobroga izvora javljaju nešto, u što nam je težko, nemogućno odmah povjerovati, ali ne treba ni zabašuriti; biva javljaju, da bi se N. P. gosp. namjestnik Handel bio izrazio ovih dana u jednoj prilici, da Dalmatinci nemaju poštene rieči. Pošto bi ovaj izraz vriedjao cielu zemlju, čija uprava je od Nj. Veličanstva povjerena g. namjestniku, zahtievamo, da se stvar razčisti.

Doznajemo, da je iz namjestništva razaslana ovih dana okružnica na činovništvo, sredstvom poglavicâ, u kojima se tumači činovnicima, što je čast, pa se činovnici upućuju, kako se moraju, kao takovi, ponašati čestito i pošteno, n. pr. da ne smiju nikad i nigdje pisnuti, doznadu li išta o ma čemu uredovnome ili birokratskome, bilo to ili ne bilo dobro ili pametno. Ostavljamo svakome, da ocieni ovu kategoriju spisa. Javljaju nam, da je jedan iztisak okružnice dobavilo uredništvo „Narodnoga Lista“, na čemu i zavidimo, što ga mi ne dobavismo; ali na posljedku je radi stvari sve jedno, jer smo uvjereni, da će „Narodni List“ istu objelodaniti, ako je ima, kako nam se jamči“.

Na ovo saobćenje „Jedinstva“ odgovorio je „Narodni List“ u broju 68 (od 24 kolovoza ov. god.) sliedeće:

„Nekoje dalmatinske novine doniele su ovih dana viest, da je sa c. k. namjestništva razaslana nekakova okružnica na činovnike, „kojom im se tumači, što je čast, pa se upućuju, kako se moraju kao činovnici ponašati čestito i pošteno, n. p., da ne smiju nikad i nigdje pisnuti, doznadu li išta o ma čemu uredovnome ili birokratskome, bilo to ili ne bilo dobro ili pametno“. Javilo se takodjer, da je jedan otisak te okružnice dobavilo uredništvo „Narodnoga Lista“, na čemu nam je splitsko „Jedinstvo“ izrazilo čak i svoju — zavist.

Da umirimo „Jedinstvo“, a obznanimo istodobno obćinstvo, o čemu se radi, izjaviti nam je, da mi nismo dobavili nikakove okružnice. Nu to još ne znači, da takova okružnica ne postoji. Čuli smo i mi za nju, a i za još štogod daleko krupnijega. Ako nismo odmah sve objelodanili,

imali smo svojih dobrih razloga, koje smo pripravni kazati svakom rodoljubu u četiri oka, ali za javnost jošter nisu. Moraju se štediti žrtve! Malko uztrpljenja i čut će se.

Radi se o važnoj stvari, gdje je angažovana i čast zemlje, a takova se pitanja ne rješavaju suhoparnim viestima u gradskoj kronici.

Pred interesima narodnim mi znamo da predjemo preko amerikanske reklame, jer nam više stoji na srcu uspjeh narodne stvari, nego li izprazno hvastanje, da smo mi prvi nešto doznali ili objelodanili. Radi toga ne možemo da razumijemo nekakove zavisti...“

Prietnja „Narodnog Lista“: „da će se čuti za nešto krupnijega“ uznemirila je visokopoloženu gospodu na trgu S. Šimuna, te oni proturaše kroz poluslužbeni organ dalmatinske vlade, „Smotru Dalmatinsku“, u broju 69 od 27 kolovoza ovaj *communiqué:*

„S obzirom na različne novinarske viesti, a osobito na želju, izraženu u br. 67 „Jedinstva“, uoblašteni smo da izjavimo, da N. P. gosp. namjestnik nije upotrebio one rieči, što mu se u tim viestima prišivaju da je kazao, i da mu nije bilo ni na kraj pameti, da se u onom smislu izrazi“.

Ovaj *communiqué* koji nije odgovarao istini i kojim se je htjelo zabašuriti nešto, što je već bilo poznato i dokazima utvrdjeno, djelovao je kô iskra, kad se baci u barut.

II.

Tri dana poslie spomenutog *communiquéa* izašlo je poznato otvoreno pismo dne 31 kolovoza uredništva „Narodnoga Lista“ na namjestnika baruna Handela, koje je bilo **zaplienjeno**. Što je u tom pismu bilo, razabiremo iz nezaplienjenog uvodnog članka „Na obranu časti“ u narednom broju „Narodnog Lista“ (br. 71 od 3 rujna ov. god.), iz kojeg prenosimo ove redke:

„U zadnjem broju ustali smo otvorenim pismom na N. P. gosp. namjestnika baruna Erazma Handela na obranu ove zemlje, a proti nekojim njegovim izrazima, koji duboko vriedjaju čast i ponos svakog sina Dalmacije, bez obzira, da li pripada jednoj ili drugoj stranci. Mi smo naveli tekstualno pojedine izraze, a, da učvrstimo vjerodostojnost, izjavismo se spremnim sve to i **na sudu dokazati.** Na koncu pozvali smo Njegovu Preuzvišenost, da vrši svoju dužnost — dužnost, koju mu nameće delikatan položaj namjestnika Njegova Veličanstva u Dalmaciji.

Na žalost, cielo otvoreno pismo, od naslova do poziva, bilo je zaplienjeno. Jednaka je sudba stigla i našeg zadarskog druga, „Srpski Glas“, koji se u prekjučerašnjem broju, takodjer na uvodnom mjestu, bavi ovom škandaloznom aferom, slažući se podpuno s nama u zahtjevu zadovoljštine.

Cienimo, da ove zapljene nisu potakle od samog državnog odvjetništva „ex privata diligentia“. Odnose se na lično pitanje Njegove Preuzvišenosti gosp. namjestnika, te je vjerojatno, da je on dao mig, da se na ovaj način pitanje priduši. Nu Njegova Preuzvišenost u tome se jako vara. Javno je mnienje i previše uzrujano, a da bi se moglo umiriti — bielim stupcima zaplienjenih novina! Ono napetošću očekuje razjašnjenja i traži, da se doličnim načinom opere uvrieda, dobačena nečuvenom lakoumnošću cieloj zemlji.“

Akoprem je „otvoreno pismo 31 kolovoza“ (u kome su bili navedeni tekstualno uvriedljivi izrazi namjestnika baruna Handela, ponudjen nastup dokaza istine na sudu, te zatražena njegova demisija kao jedina moguća zadovoljština uvriedjenoj zemlji) bilo zaplienjeno, ipak je u tren oka njegov sadržaj bio poznat cieloj Dalmaciji. Najprije ga je prenio u cjelini riečki „Novi List“, koji je vrlo razširen po Dalmaciji, a za tim omladina splitska dala ga je litografično reproducirati, te su hiljade primjeraka bile razaslane u sve krajeve zemlje.

Pismo je svugdje izazvalo najveće ogorčenje proti namjestniku-vriedjaocu. U Splitu je akademička omladina hrvatska odmah držala sastanak, na kome se je iznielo više predloga, kako da se zatraži od baruna Handela dolična zadovoljština, nu prevladalo je mnienje, da riešenje ovog vrlo važnog pitanja treba prepustiti narodnim zastupnicima. Medjuto se i obćine maknuše, te su nekoje odalečile iz svojih prostorija namjestnikovu sliku. U narodu je vrilo. Na sokolskoj slavi u Makarskoj dne 4 rujna ov. god., u prisutnosti više hiljada duša, orilo se: Dolje nedostojni namjestnik! Van s tudjinom!

Cjelokupno novinstvo Dalmacije, bez razlike stranaka, oborilo se je na baruna Handela, a poluzvanična „Smotra“ neprestano je šutila. Nekoji namjestnikovi trabanti privatno su širili glas, da se namjestnik nije onako izrazio, dočim se je znalo, da su ona četiri namjestništvena činovnika bili izpitani dne 31 kolovoza i 1 rujna vrhu obtužaba „Narodnoga Lista“ i da su u glavnom njegove navode potvrdili.

To je ponukalo „Narodni List“, da se u broj 72 od 7 rujna ov. god. opet vrati na stvar:

„Ugodno nam je danas ovdje zabilježiti, da je sva dalmatinska štampa, bez razlike stranaka i stranačkih *nuansa*, najoštrije žigosala poznate uvriedljive izraze gospodina namjestnika baruna Handela, dajući oduška onomu opravdanomu gnjevu i ogorčenju, koje te rieči izazvaše u cieloj zemlji, i zahtievajući doličnu zadovoljštinu. Na sve to poluzvanični organ dalmatinske vlade mramorkom šuti. Niti jednom rieči on se ne osvrće na pretežke obtužbe, akoprem su one takove naravi, da bi opravdale i posebna vanredna izdanja. Zar svojim mûkom potvrdjuje naše navode? U tom slučaju ne bismo mogli da se dovoljno načudimo, što na namjestničkoj stolici u Dalmaciji još sjedi njemački aristokrat, koji lakoumno i drzovito vriedja cielu povjerenu mu pokrajinu. Nego, ako „Smotra“ šuti, ne šute namjestnikovi trabanti, koji šire glas: da se namjestnik nije onako i u onom smislu izrazio. U istinu, niekanje je najobičnija izprika, kojom se služe i najvulgarniji zločinci, ali to niekanje bez dokaza nema nikakove vriednosti, dapače još gore vriedja. Mi naprotiv i prama spomenutim trabantima i prama bilo komu odlučno i odrješito još jednom tvrdimo, da je sve ono, što smo mi napisali u broju 70 „Narodnoga Lista“ dne 31 kolovoza, živa istina. Čuli smo dapače, da su tu istinu potvrdili ovih dana na zapisniku i oni domaći namjestništveni činovnici, pred kojima su drzovite rieči bile izrečene. Mi smo svakako u stanju, da tu istinu svestrano i dokažemo. Na sudu će se najbolje dokazati: tko laže, a tko istinu kaže! Drugog izlazka iz ovog škripca nema: ili priznati istinu i povući posljedice ili ne priznati ju i tužiti nas sudu za klevetu. *Tertium non datur* !“

Istog dana, kad je ovaj članak izašao u „Narodnom Listu“, barun Handel odputovao je u Beč.

III.

Mislilo se je u početku, da je ovaj Handelov put u vezi s njegovom ostavkom; a kad tamo kasnije se je uzpostavilo, da je on otišao u Beč, da uvjeri ministra-predsjednika D.ra Körbera o svojoj „nevinosti“. U četvrtak dne 8 rujna o. g. prispio je u Beč, a u subotu se je povratio u Zadar. Novine su dalmatinske žigosale postupanje baruna Handela i ministra-predsjednika D.ra Körbera. Zemaljski odbor upravio je na ovoga posljednjega prosvjed proti uvriedljivim izrazima baruna Handela i upozorio ga, da u ovakovim prilikama nije savjetno sazvati sabor.

Uzprkos tomu, barun Handel ostao je na svom mjestu i sabor je bio sazvan za 6 listopada. Obće je mišljenje bilo u prvi mah, da će namjestnik prije toga dana dati ostavku. A kad tamo, mjesto ostavke, „Smotra Dalmatinska“ u broju 74 od 14 rujna doniela je ovaj *communiqué:*

„Zadnjih dana neka novinarska priobćenja dadoše povoda javnom mnienju, da se na mnogo načina pozabavi tobožnjim izrazima gosp. namjestnika, koji su razglašeni u takom obliku, da, već na prvi mah, ne samo što ne može biti nikakove sumnje o netočnosti onakog izlaganja, već se opravdano mora pomisliti na nekorektno postupanje nekojih činovnika.

Kako čujemo, ministar-predsjednik kao upravljač ministarstva unutrnjih posala, na priedlog namjestnika, naredio je, da se odmah povede službena iztraga o cielom ovom poslu. Rezultat iztrage bit će u svoje doba objelodanjen“.

Skoro istodobno bečke novine doniele su ovo saobćenje: „Izmedju namjestnika i hrvatske radikalne štampe postoji priepor, kojemu dadoše povoda tobožnji namjestnikovi izrazi o dalmatinsko-hrvatskom činovništvu. Barun Handel obaviestio je u Beču ministra-predsjednika obširno o pitanju i, rek bi, konštatovano je, da je hrv. štampa prikazala stvar jednostrano, te da nema uzroka povlačenju ikakovih konsekvencija. Barun Handel još će jedanput stvar u Zadru iztražiti i u najkraćem roku razjasniti“.

„Narodni List“ odgovorio je najprije „Smotri“: da se ovdje ne radi o „nekorektnom postupanju činovnikâ“, već o uvriedi nanešenoj cieloj zemlji; a za tim i bečkim novinama: da ne postoji priepor izmedju namjestnika i hrv. radikalne štampe, već izmedju namjestnika i ciele zemlje, bez obzira na stranke i struje; da ne dadoše tome prieporu povoda „tobožnji namjestnikovi izrazi o dalmatinsko-hrvatskom činovništvu“, već prostački izrazi, u istinu izrečeni, o poštenju svih Dalmatinaca, a ne samo hrvatskih činovnika; da nije moglo biti konštatirano, da je hrvatska štampa prikazala stvar „jednostrano“; da je stvar i previše ozbiljna, pa ne samo daje povoda, već imperativno zahtieva povlačenje neuklonivih konsekvencija.

Što se pak tiče metode „razjašnjivanja“, opazilo se je, da ovakav spor ne može da rieši nikakova dišiplinarna komisija. Ovdje je kompetentan samo sud, jer je jedino tu garantovana neodvisnost iztražitelja i sudaca. Zar je namjestnik barun Handel zaboravio ono veliko pravno načelo: „nemo judex in causa propria“? U ovom sporu u prvom je redu zainteresovana baš ličnost namjestnika baruna Handela, on je obtuženik, pa kako da se mi pouzdamo u iztragu, koju vode njegovi odvisni podredjenici, kako da se poklonimo pravorieku, koji će oni isti izreći? Kakav god bio rezultat ove iztrage, on neće moći da rieši ovu aferu. Ni javnost ni zastupstvo uvriedjene zemlje ne mogu se zadovoljiti uspjesima unutarnjih dišiplinarnih iztraga. Prošla su vremena, kad je „Kabinettsjustitz“ skidala glave s ramena!...

Javnost je već bila uvjerena o istinitosti navodâ „Narodnoga Lista“. Zastupnici su bili urekli sastanak u Splitu, ali obzirom na sazov sabora, odustaše od tog sastanka, te uglaviše, da će se na 5 listopada svi naći na okupu u Zadru.

Medjuto je nutarnju iztragu vodio dvorski savjetnik Niko Nardelli. On je pismom 16 rujna pozvao i urednika „Narodnog Lista“ zastupnika Biankinia, da stavi na razpoloženje dokaze, o kojima je govor u poznatom „otvorenom pismu 31 kolovoza“. Zastupnik Biankini odgovorio je, da se ne može odazvati s načelnih razloga, ali da je spravan na sudu navesti sve dokaze. Dapače izjavio se je spremnim za slučaj, da barun Handel nema pouzdanja u štamparski sud, naznačiti mu osobe, pred kojima je privatno opetovao one iste rieči, a to u svrhu, da barun Handel uzmogne proti njemu podignuti privatnu tužbu radi uvriede poštenja kod redovitog suda, pred kojim će on nastupiti dokaz istine.

Dne 21 rujna namjestnik je opet odputovao u Beč.

IV.

Netom je namjestnik stigao u Beč, potražio je opet ministra-predsjednika D.ra Körbera, da ga izviesti o uspjehu iztrage, a istodobno dao se je intervistirati od jedne ličnosti, koja je taj razgovor priobćila dne 23 rujna u bečkom „Fremdenblattu“ pod naslovom: „Borba Biankinova proti namjestniku dalmatinskomu“.

Prenosimo taj razgovor iz „Smotre“, koja ga je priobćila u hrvatskom prevodu u br. 77 od 24 rujna:

„Namjestnik dalmatinski barun Handel boravi sada u Beču. Proti namjestniku je gospodin Biankini, iz ces. vieća dobro poznati vodja hrvatske ratoborne stranke, u organima, što su mu pri ruci, a osobito u „Narodnom Listu“, počeo strastvenu borbu, koju bi on htio da opravda tužeći namjestnika, da je uvriedio hrvatske dalmatinske činovnike.

Uviek iznova hrvatski listovi u Zadru pripievaju ovu tvrdnju, kao da bi njezino ponavljanje moglo da poveća vjeru u nju. Kako se je zbila ova upadica, kojom se gospodin Biankini okorišćuje za svoje namjere, izvire iz razjašnjenja, što je baron Handel danas dao jednoj ličnosti, koja je imala prigode, da s njim govori dulje vremena.

Iz toga se izvodi, da je gospodin Biankini tek na 31 augusta planuo gnjevom radi tobožnjih izraza namjestnikovih na 13 julija. I dok gospodin Biankini kaže, da ustaje za čast hrvatskih činovnika, gradi on sam svoje političke akcije na izrazima, koji, i ako u izkrivljenom obliku, ipak samo indiskrecijama činovnikâ mogoše iz uredskih soba naći put do javnosti. Po izvještaju našeg pouzdanika, barun pl. Handel izrazio se je od prilike na ovaj način:

Na 13 julija izišao je u „Narodnom Listu“, kojim upravlja zastupnik Biankini, članak protiva više činovnika dalmatinskog namjestništva, a najviše proti višim činovnicima, koji niesu podrietlom iz Dalmacije, ali tad i proti onim činovnicima iz Dalmacije, koji prama „strancima“ prijateljski osjećaju.

Rieč „stranci“ ne odnosi se ovdje samo na Niemce, nego i na svakoga, koji nije Dalmatinac. U ovom članku bijaše nekoliko indiskrecija o unutrašnjim uredovnim stvarima, nepovoljnih prikazivanja o višim činovnicima, animoznih izvrćanja i izkrivljenja.

Radilo se o stvarima tako unutrnje naravi, da, tko poznaje prilike, mogao je na prvi mah odmah poznati, da je onaj članak bio sastavljen od namjestništvenih činovnika, ili najmanje od njih zadahnut. Jer saobćenja — kako rekosmo: izvrnuta — koja su u onom članku bila donesena, mogla su jedino činovnici namjestništva iznieti. Pošto je taj članak izašao, pozvao sam k sebi četiri mlada konceptna činovnika, na koje se sumnjalo, i u isto vrieme — kao svjedoka razgovoru — nadstojnika presidijalne kancelarije, kotarskog poglavara dodieljenog namjesništvu.

Ovoj četvorici činovnika, koje sam smatrao kao predstavnike mladjeg činovništva, koje pristaje radikalnom pokretu, držao sam govor, u kojemu sam iztaknuo, da širenje neistinitih, nepovoljnih i zlobno izkrivljenih prikazivanja glede vlastitih kolega, dokaz je vrlo male kolegijalnosti. Što se u kojem uredu zbiva, otimlje se javnosti — ali šta da se tek o državnim činovnicima reče, koji raznose u javnosti, što je neistinito i izmišljeno? Politički činovnik treba da očuva i svoju čast i onu svojih kolega. kao n. p. oficir.

O jednom oficiru, koji glede svojih kolega širi neistinite viesti, svak će o njemu izreći svoj sud. Tako što se ne bi ni trpjelo. U jednu rieč: ja sam onoj četvorici gospode držao „privatissimum“ o dužnostima političkog činovnika. Četvorica činovnika izjaviše, da oni u onoj publikaciji ni najmanje ne ulaze i da niesu „Narodnom Listu“ pružili nikakvih podataka. Jedan od one 4 gospode dade mi svoju poštenu rieč, da on u onom poslu nije imao diela.

„U službi nema poštene rieči“, odvratim činovniku i s toga odbih ponudu njegove poštene rieči.

Ovaj se razgovor vodio baš uoči moga dopusta. Dopust nastupih polovicom julija, te se povratih opet u Zadar na 17 augusta. Začudih se, kad mi pripovjediše, da je puk na mene ljut, jer da sam ga uvriedio. U čemu se sastojala ta uvreda, nije mi bilo poznato.

Niesam se sjetio, da sam dirnuo u narod, u čijoj zemlji službujem kao činovnik. Niesam mogao ništa izvjestna da obaznam. Koncem augusta ti glasovi počeše izvjestniji postajati i jedan zastupnik na cesarevinskom vieću pripovjedi mi privatno na moj upit, da je puk na mene vrlo ljut, jer da sam ja u onom razgovoru na 13 julija porekao svim Dalmatincima poštenu rieč. Nakon toga izadje u službenom listu dementi, u kojemu

se najizričitije izjavljivalo, da namjestnik dalmatinski nije nikad onu izreku izustio, koja mu se pripisuje.

Na ovaj „dementi“ odgovori Juraj Biankini, glavni urednik „Narodnog Lista“ i zastupnik na cesarevinskom vieću, jednim tako zvanim „otvorenim pismom“, što je u njegovu listu izišlo na 31 augusta, i koje je sadržalo tvrdnju, da je namjestnik u razgovoru 13 julija izjavio:

„Vi znate, što ja držim do dalmatinske poštene rieči“. Za tim: „Zemlja, u kojoj vlada toliko krivih prisega i mržnje, nema poštene rieči.“

Ja absolutno niesam bio sviestan o tome, da sam ikome rekao take rieči.

I predstojnik presidijalnog ureda, koji je bio na tom razgovoru, nije čuo rieči, meni stavljene u usta.

Ja odredih opet, da četvorica gospode, što sam ih na 13 julija bio pozvao, k meni dodju, i oni sami priznaše, da ja niesam upotrebio rieči, navedene u „otvorenom pismu“ g. Biankinia. Izjava „u službi nema poštene rieči“ bit će dapače u onom izkrivljenom obliku prodrla u javnost.

Ne smijemo zaboraviti, da je objeda tek nakon četrdeset i osam dana poslie mog razgovora s činovnicima bila podignuta proti meni. A da u tako dugu razdoblju izjave često sasvim preinačene ugledaju opet svjetlost svieta, to se znade.

Ja se sjećam jedne družtvene igre, što je obljubljena osobito u višim krugovima. Na jednom stolu reče jedan igrač drugome koju mu drago rečenicu na uho, susjedni je kaže napried, i kad se nakon četvrt sahata izjava najzadnjeg igrača, što sjedi za stolom, izporedi s izvornom izjavom najprvoga, opazi se veoma velika, silna razlika. Ovdje mi vidjesmo, što od jedne izjave može da bude nakon 48 dana.

Ja hoću da još iztaknem, da sam na 13 julija svoj govor činovnicima izrekao njemački. Mogli su me i naopako shvatiti, jer se je onda radilo o četirima rodjenim Dalmatincima, koji valja da njemački govor niesu mogli podpuno da prate.

Ali ni to u ovom slučaju nije moguće prihvatiti. Da je zbilja nastalo nesporazumljenje u shvaćanju, imale su se podignuti rekriminacije nakon dva, tri dana, ali ne nakon četrdeset i osam dana. U ovako doba mogla su se odmah razjasniti nesporazumljenja. Bilo je jasno, da se ovdje radi o nekom poslu napuhanu preko mjere. Trojica one gospode, koji bijahu nazočni inkriminiranom razgovoru, ostadoše i nadalje u službi, dok je jedan prešao na sudsku službu.

Da će se naći zastupnici, koji će iz jednog unutrnjeg pitanja izvesti političku akciju, ja niesam mogao ni pomisliti.

Ali gospodin Biankini ne ostade ni tim zadovoljan, što sam po svojoj dužnosti podastr'o ovo pitanje predpostavljenoj službenoj oblasti, on se postavio na stanovište, da „afera“ mora doći pred sud. On je bio dapače tako ljubezan, da je izjavio, da se odriče svog imuniteta, te da ga mogu sasvim mirno tužiti. Ali se ja ovdje prihvaćam ovog stanovišta:

Imunitetom, kako je poznato, ne može da razpolaže zastupnik, već cesarevinsko vieće.

Cesarevinskom vieću sada nije moguće da se ovim pitanjem bavi, pošto ono sada ne vieća. Osim toga Biankini mene ne tuži za jedan nepošteni, nego za jedan nemogući čin, jer je za svakoga izključeno, da se namjestnik o zemlji, u kojoj služi, može izraziti na onakav način.

A kada bi namjestnik jedne zemlje htio tužiti svaki radikalni list, koji širi o vladi neistinite stvari, to bi on bio zaposlen na sudu 365 dana u godini. Jer posvuda ima novina, koje hoće da jedne nadkriljuju druge u radikalizmu.

Osim toga u ovom poslu političke i lične namjere preveć su prozračne. Ja sam sviestan, da sam u ovoj stvari podpuno korektno postupao, te ću, i unatoč izazivanju gospodina Biankinia, ostati pasivan.

* * *

U Beču, 24. „Fremdenblatt“ donosi još ove potankosti o Biankinovoj kampanji proti barunu Handelu. Pošto je izišlo „Otvoreno pismo“ 31 augusta, barun Handel je zapitao predstojnika namjestništvenog predsjedništva, da li se ikakih takih izraza namjestnikovih on sjeća, a ovaj je najodlučnije odgovorio, da se ne sjeća. Barun Handel je tada naredio predsjedništvenom predstojniku, neka zapita u istom smislu i trojicu gospode, što su još u političkoj službi. Četvrti, što je medjutim bio prešao u sudsku službu, nije bio upitan. Sam namjestnik ne htjede nikad da o stvari ni rieči progovori s činovnicima.

Odgovori triju činovnikâ predsjedništvenom predstojniku bijahu veoma nesuglasni, ali ipak takovi, da je barun Handel iz njih morao izvesti, da i ako ni jedan jedini izraz nije bio izušten doslovno onako, kako je bilo kazano, ali da se radi o nesporazumljenju, ili o zamjeni izraza, što je on izustio, kad je julija mjeseca odklonio zadavanje poštene rieči.

Uprav ovo bijaše povod, s kojega je namjestnik predložio starijoj vlasti, da iztražuje sav ovaj posao, a ta iztraga još visi“. *)

---

*) „Narodni List“ popratio je ovaj „razgovor“ člankom „Protuslovni namjestnik“, iz kojega prenosimo sliedeće stavke:

Pošto je spomenuti članak „Fremdenblatta“ vrvio neistinama, a imao je tendenciju, da spor prikaže u svjetlu osobne borbe, zastupnik Biankini poslao je i „Fremdenblattu“ i „Smotri Dalmatinskoj“ pozivom na §. 19 zakona o štampi sliedeći izpravak:

„ 1. Nije istina, „da je zastupnik Biankini počeo strastvenu borbu proti namjestniku dalmatinskomu barunu Handelu“; istina je naprotiv, da je svekoliko novinstvo Dalmacije, bez razlike stranačke, na dostojan i istinit način žigosalo gospodina namjestnika kao vriedjatelja svih Dalmatinaca i da je i zemaljski odbor u ovom pitanju ustao.

2. Nije istina, „da je gospodin namjestnik bio tužen, da je uvriedio hrvatske dalmatinske činovnike“; istina je naprotiv, da je barun Handel bio okrivljen, da je uvriedio sve Dalmatince poričuć im dalmatinsku poštenu rieč.

Barun Handel u prvoj svojoj izjavi kaže: „da nije upotrebio one rieči“ („Smotra“ br. 69); u drugoj već nešto dopušta, jer spominje „netačnost izlaganja“ („Smotra“ br. 74); a u trećoj se konkretizira i kaže, da je rekao: „u službi nema poštene rieči“ („Fremdenblatt“ od 23 o. m.), akoprem predstojnik presidialnog ureda, na koga se barun Handel najvećma pozivlje, u svom izkazu izključuje, da je u obće bilo govora o „poštenoj rieči.“ Pa i ovu treću izjavu opet je barun Handel preinačio, jer je ona u bečkim službenim krugovima izazvala najveće negodovanje. „Zeit“ od prošle nedjelje donosi podulju izjavu, očito sa namjestnikove strane, kojom barun Handel poriče, da se je izrazio, kako je „Fremdenblatt“ dan prije javio („u službi nema poštene rieči“), već da je rekao: „ovdje nema poštene rieči“. Ode li Njegova Preuzvišenost ovako napried, ima nade, da će u sedmoj ili osmoj izjavi napokon priznati, da je izustio one rieči, za koje mi jamčimo i za koje smo u stanju, da ih na sudu dokažemo! Gospodin namjestnik tako je izgubio glavu, da poslie podne poriče ono, što je u jutro rekao. Kako je to, da se u jutrašnjim razjašnjenjima „Fremdenblatta“ tvrdi: da je barun Handel dozvao k sebi opet četvoricu; dočim u večernjim „potankostima“ stoji: da namjestnik ne htjede nikad da o stvari ni rieči progovori s činovnicima, već da je to povjerio presidialnom predstojniku?! Kako je to, da se u „razjašnjenjima“ tvrdi: da je namjestnik svu četvoricu pozvao; dočim u „potankostima“ stoji: da je presidialni predstojnik samo trojicu pozvao?! Kako je to, da se u „razjašnjenjima“ tvrdi kategorično: da oni priznaše, da namjestnik nije upotrebio rieči, navedene u otvorenom pismu g. Biankinia; dočim u „potankostima“ stoji: da njihovi odgovori bijahu nesuglasni?! Što će ozbiljan i pošten sviet vani reći na ovakove akrobatske skokove baruna Handela? Sažalit će ga. Naš narod ima zgodnu poslovicu: u laži su kratke noge!

3. Nije istina, „da hrvatski listovi u Zadru uviek iznova pripievaju ovu tvrdnju, kao da bi njezino ponavljanje moglo da poveća vjeru u nju“; naprotiv je istina, da se sve novine Dalmacije bave tom stvari, čija istinitost u obće stoji van sumnje.

4. Nije istina, „da sam ja stopro na 31 augusta planuo gnjevom, radi tobožnjih izraza namjestnikovih dne 13 jula“; naprotiv je istina, da sam ja odmah za poznate uvriedljive izraze doznao, netom su na 13 (točno na 14) jula izušćeni, i da sam ih odmah i osudio.

5. Nije istina, „da ja gradim svoje političke akcije na izrazima, koji, i ako u izkrivljenom obliku, ipak samo indiskrecijom činovnika mogoše iz uredskih soba naći put do javnosti“; istina je naprotiv, da „svoje političke akcije gradim“ na temelju istinitih obaviesti, za koje u svako doba mogu odgovarati pred sudom, i da se ne radi o nikakvoj indiskreciji.

6. Nije istina, „da je na 13 jula izašao u „Narodnomu Listu“ u Zadru, kojim ja upravljam, članak proti više činovnika dalmatinskog namjestništva“; istina je naprotiv, da je taj članak bio naperen proti namjestniku barunu Handelu.

7. Nije istina, „da je u tom članku bilo više indiskrecija o unutrašnjim uredovnim stvarima, nepovoljnih prikazivanja o višim činovnicima, animoznih izvrćanja i izkrivljenja“; istina je naprotiv, da je taj članak sadržao činjenica istinitih, u Dalmaciji u obće poznatih, o tlačenju domaćih činovnika i nepravednomu predpostavljanju tudjinskih.

8. Nije istina, „da se je radilo o stvarima tako nutrnje naravi, da tko poznaje prilike, mogao je na prvi mah odmah poznati, da je onaj članak bio sastavljen od namjestništvenih činovnika, ili najmanje od njih nadahnut“; naprotiv je istina, da se je radilo o namjestnikovim odredbama svakomu poznatim, koje su morale udariti u oči svakomu čovjeku, pa i ne bio činovnik, a koje sam i ja opazio.

9. Nije istina, „da su ova saobćenja izvrnuta“; istina je naprotiv, da vjerno odgovaraju činjenicama.

10. Nije istina, „da su ova saobćenja mogla jedino činovnici namjestništva iznieti“; naprotiv je istina, da su poznata cieloj zemlji i da ih nijedan činovnik nije priobćio mojemu uredništvu.

11. Nije istina, „da je gospodin namjestnik pozvao k sebi četiri činovnika i da im je držao govor“; naprotiv je istina, da je gospodin namjestnik pozvao najprije tri, pa onda napose jednog četvrtoga činovnika i da ih je napao onako, kako sam ja javio.

12. Nije istina, „da se ono, što se u kojem uredu sbiva, otimlje

javnosti“; naprotiv je istina, da javnost ima pravo, da se bavi i sa svakim uredovnim dogadjajem.

13. Nije istina, „da je gospodin namjestnik držao onoj četvorici gospode privatissimum“; istina je naprotiv, da je on njima zaprietio, da će ih zapostaviti u promaknuću za 20 godina, ako ne kažu sastavitelja članka, i da ih je odpustio nalogom: „Kažite sve ovo vašim drugovima“!

14. Nije istina, „da je jedan od one četvorice dao svoju poštenu rieč, da on u poslu nije imao diela“; istina je naprotiv, da su sva četiri gospodina činovnika dali svoju poštenu rieč, da ga oni u one članke nipošto ne ulaze

15. Nije istina, „da je gospodin namjestnik onomu jednomu činovniku odvratio: „u službi nema poštene rieči“; istina je naprotiv, da je gospodin namjestnik prvim trima pozvatim činovnicima rekao: „Vi već znate, što ja držim do dalmatinske poštene rieči! U zemlji, gdje vladaju vjerolomstvo i kleveta, nema poštene rieči“! — a da je on četvrtomu činovniku rekao: „Sto? Što? Poštena rieč! Kod Dalmatinaca nema poštene rieči!“

16. Nije istina, „da u službi nema poštene rieči“; naprotiv je istina, da je do sada u kraljevinama i zemljama, zastupanim na carevinskom vieću, bilo poštene rieči, toliko u gradjanskoj državnoj, koliko u vojničkoj službi.

17. Nije istina „da gospodin namjestnik nije mogao ništa izvjestna o stvari obaznati“; naprotiv je istina, da je on naredio, da mu se preko dopusta ne šalju nikakve viesti iz novinâ, da su njegov zamjenik dvorski savjetnik Nardeli i njegov predstojnik presidialnog ureda Tihy mogli točno doznati, što se u zemlji dogadja, i da se je gospodin namjestnik jednim jednostavnim upitom mogao o svakoj obaviestiti.

18. Nije istina, „da koncem augusta ti glasovi počeše izvjestniji postajati“; istina je naprotiv, da je jedan od četvorice činovnika, koji je stupio u sudsku službu, prikazao osobno na 10 augusta o. g. dvorskomu savjetniku g. Nardeliu svoju molbu za mjesto prislušnika i da je tom prigodom obrazložio izstup iz političke službe uvriedama izuš ćenim od gospodina namjestnika, koje je uvriede on točno i naznačio

19. Nije istina, „da je jedan zastupnik na carevinskom vieću privatno pripoviedio gospodinu namjestniku, na njegov upit, da je puk na njega vrlo ljut“; naprotiv je istina, da je zastupnik Perić u ovom poslu govorio sa dvorskim savjetnikom Nardeliom, a da je ovaj to priobćio namjestniku.

20. Nije istina, „da je u službenom listu izašao dementi, u kojemu se je najizričitije izjavljivalo, da namjestnik nije nikad izustio onu izreku, koja mu se pripisuje“; naprotiv je istina, da je gospodin namjestnik jednu jednostavnu viest splitskog „Jedinstva“ na 27 kolovoza o. g. oprovrgao u službenom listu, a da to oprovrgnuće nije bilo u svezi sa kasnijim konkretnim očitovanjima „Narodnoga Lista“.

21. Nije istina, „da predstojnik presidialnog ureda, kotarski poglavar Tihy, dodieljen namjestništvu, koji je bio na onom prvom razgovoru, nije čuo rieči, koje se stavljaju u usta gospodinu namjestniku“; istina je naprotiv, da je gospodin Tihy sigurnošću uztvrdio, pozivljući se na prisegu, da u obće u razgovoru nije rabljen izraz „poštena rieč“.

22. Nije istina, „da je gospodin namjestnik opet pozvao k sebi ona četiri gospodina činovnika, koje je bio pozvao na 13 jula“; istina je naprotiv, da je gospodin namjestnik naložio predstojniku presidialnoga ureda, koji je bio svjedokom na prvom razgovoru, da primi na zapisnik glede „afere“ ona ista četiri činovnika, i da je sam gospodin namjestnik na 24 rujna o. g. izjavio preko „Fremdenblatta“, da on poslie prvoga razgovora nije više o pitanju s njima govorio.

23. Nije istina, „da ona četiri činovnika sama priznaju, da namjestnik nije upotrebio rieči, koje sam ja naveo u mojem „otvorenom pismu“, i da je izreka „u službi nema poštene rieči“ prodrla u javnost u izkrivljenom obliku“; naprotiv je istina, da činovnici, primljeni na zapisnik od presidialnoga predstojnika, potvrdiše, da je gospodin namjestnik faktično upotrebio rieči po meni navedene u momu otvorenom pismu.

24. Nije istina, „da je objeda proti gospodinu namjestniku podignuta 48 dana poslie njegovog razgovora s činovnicima“; naprotiv je istina, da je „objeda“ bila odmah i javno podignuta, toliko u Zadru, koliko u pokrajini, i da ju „Jedinstvo“ u Splitu i „Novi List“ na Rieci spomenuše još prije nego je o njoj progovorio „Narodni List“.

25. Nije istina, „da su gospodina namjestnika činovnici mogli naopako shvatiti, jer da su to Dalmatinci, koji valjda njemački govor nisu mogli podpuno da prate“; naprotiv je istina, da nije bilo naopakoga shvaćanja i da ona četiri dalmatinska činovnika podpuno poznaju njemački jezik.

26. Nije istina, „da su rekriminacije podignute nakon četrdeset i osam dana“; naprotiv je istina, da iste večeri odjeknuše tužbe; da se je odmah jedan od one četvorice činovnika osobno propitao kod raznih sudbenih činovnika — pripoviedajuć im potanko, što se je dogodilo —

ne bi li on mogao dobiti jedno mjesto sudbenog prislušnika; da je isti činovnik na čas obširno pisao svojim roditeljima i svojti u Splitu, dotično u Sinju, a da i ostala tri činovnika odmah izpričaše dogodjaj svojim kolegama.

27. Nije istina, „da se ovdje radi o nekom poslu napuhanu preko mjere“; naprotiv je istina, da Dalmatinci svoje poštenje hoće da brane do skrajnosti.

28. Nije istina, „da gospodin namjestnik nije mogao ni pomisliti, da će se naći zastupnikâ, koji će iz jednog unutrnjeg pitanja izvesti političku akciju“; istina je naprotiv, da je svakomu jasno, da su u prvom redu svi zastupnici dužni najodlučnije ustati proti inkriminiranim izrekama.

29. Nije istina, „da se ja nisam tim zadovoljio, što je gospodin namjestnik po svojoj dužnosti podastrô ovo pitanje predpostavljenoj službenoj vlasti“; istina je naprotiv, da se ja nisam zadovoljio tim, što je o tomu pitanju iztraživao gospodin namjestnik ili njegov presidialni predstojnik.

30. Nije istina, „da je gospodin namjestnik po svojoj dužnosti podastrô ovo pitanje predpostavljenoj službenoj vlasti“; istina je naprotiv, da je gospodin ministar-predsjednik odlukom dne 10 rujna o. g. broj 16422 M. I. naknadno povjerio vodjenje iztrage dvorskomu savjetniku Nardeliu, a izpadak iztrage gospodin namjestnik nije objelodanio, kô što je bilo obećano u službenom listu.

31. Nije istina, „da ja ne tužim gospodina namjestnika za jedan nepošteni, nego za jedan nemogući čin“; istina je naprotiv, da sam ja kroz novine i javno na drugi način obtužio gospodina namjestnika za stanovito po njemu počinjeno nepošteno djelo i da o tomu samo sud može odlučiti.

32. Nije istina, „da su u ovom poslu političke i lične namjere preveć prozračne“; istina je naprotiv, da i ja hoću da branim poštenje Dalmacije, u koje još nitko nije dirnuo, i da me pri tome ne vode nikakve namjere političke ili osobne.

33. Nije istina, „da je gospodin namjestnik sviestan, da je u ovoj stvari sasvim korektno postupao, i da će unatoč momu izazivu ostati pasivan“; naprotiv svak mora priznati, da je gospodin namjestnik u ovoj stvari sasvim nekorektno postupao i da priobćenjem opetovanih i raznovrstnih dementia on ne dokazuje nikakvu pasivnost.

Poštovanjem

Zadar, na 25 rujna 1904

Juraj Biankini

urednik „Narodnoga Lista“, zastupnik na saboru i na carevinskom vieću.

Ni „Smotra“ ni „Fremdenblatt“ ne priobćiše u zakonito vrieme poslati im izpravak. Za to ih je zastupnik Biankini tužio sudu.

Kotarski sud u Zadru osudom 4 listopada o. g. osudio je Kasandrića, urednika „Smotre Dalmatinske“, na 40 K. globe, pretvorive u 4 dana zatvora, naknadu troškova i priobćenje izpravka u prvom narednom broju. Proti ovoj osudi Kasandrić se je prizvao, te je pokrajinski kao prizivni sud (ne čekajući, da minu tri dana po zakonu zajamčena i tužitelju za eventualni priziv) zamjernom brzinom urekao odmah za sutradan prizivnu razpravu, na kojoj je bila ukinuta prvomolbena osuda i Kasandrić riešen s razloga, „što izpravak nije bio zakonit u cjelini i što se je u njemu vriedjala treća osoba“. Takodjer kotarski sud u Josefstadtu osudom 12 listopada riešio je urednika „Fremdenblatta“, jer da tužitelj nije izpravio činjenice, nego da se je upustio u polemiku političke naravi i naveo sasvim obćenite tvrdnje.

V.

U četvrtak dne 29 rujna, povratio se je namjestnik barun Handel iz Beča i po svoj prilici donio sobom odluku Körberovu, kojom ga ovaj, na temelju izpadka unutarnje iztrage, proglašuje nevinim.

„Smotra“ je u subotu dne 1 listopada (br. 79) priobćila sliedeći *communiqué:*

„Kako doznajemo, stigla je odluka ministra-predsjednika, kao upravljača ministarstva unutarnjih posala, kojom je utvrdjen rezultat službene iztrage, izvedene na predlog g. namjestnika, vrhu obtužbe, što se je proti ovomu digla u broju 70 „Narodnog Lista“ 31 augusta.

U prvom broju našeg lista bit će priobćen doslovni prievod te odluke. U isto će vrieme priličan broj otisaka ove odluke i zapisâ iztrage biti uručen predsjedništvu dalmatinskoga sabora, da ih porazdieli saborskim članovima“.

Pošto „Smotra“ izlazi obično dan kasnije (broj od sriede tek u četvrtak u jutro), ovo zatezanje priobćenjem iztrage i odluke izazvalo je opravdanu sumnju, da se hoće po što po to ne dati prilike zastupnicima, da još prije otvora sabora doznadu za tok iztrage i da Körberovu odluku uzmu u pretresanje. To je ponukalo zastupnika Biankinia, da vanrednim izdanjem „Narodnog Lista“ u ponedjeljak dne 3 listopada upravi na baruna Handela otvoreno pismo, iz kojeg prenosimo sliedeće:

„Preuzvišenosti! Kad je jednom stigla odluka ministra-predsjednika, otezati priobćenjem rezultata službene iztrage i „zapisa“ iztrage do prvog broja „Smotre“ očito se prikazuje vrlo sumnjivim i odaje novu dobro proračunu doskočicu u hrpi Vaših neprestanih doskočica i izmotavanja.

Na 6 ovoga mjeseca, do četiri dana dakle, sastaje se dalmatinski sabor. Prvi dojdući broj „Smotre Dalmatinske“ tiska se dne 5 u večer, a dieli se sutradan u jutro, taman kad se sabor otvara.

Zastupnici nisu dakle u stanju, da do otvora sabora prosude rezultat službene iztrage, da konstatiraju autentičnost njezinih zapisnika i da odmah za prvu sjednicu zauzmu ono stanovište, koje od njih imperativno zahtjeva uvriedjena čast naroda.

Čemu ovo zavlačenje do zadnjeg časa? Zašto „Smotra Dalmatinska“ nije još sinoć priobćila i rezultat službene iztrage i „zapise“, a da javno mnienje i narodni zastupnici, koji se već sutra počimlju okupljati, budu mogli na vrieme i temeljito o njima izreći svoj sud, još prije otvora sabora?

Premda u ovakim pitanjima iztrage i zapisnici, vodjeni ad usum Delphini, imadu za misaone ljude vrlo relativne vriednosti, a odlučuju samo izkazi vjerodostojnih svjedoka preslušanih pod zakletvom na sudu — koji Vi postojano izbjegavate kao vrag krštenu vodu — ipak je ovdje prozirna namjera, kako sinošnjim *communiquéom* Vaša Preuzvišenost hoće da paralizira, da omete, ili da barem odgodi za koji dan zaključak, koji bi svi narodni zastupnici, bez razlike stranačke, imali poprimiti svakako prije otvora sabora, najdalje na 5 o. m.

Ako se ja varam i ako to nije namjera Vaše Preuzvišenosti, onda ne ostaje drugo, nego još sutra, ili najdalje prekosutra, vanrednim izdanjem „Smotre Dalmatinske“ priobćiti i rezultat službene iztrage i zapisnike iztrage, ali svakako zapisnike u njihovom izvorniku i doslovno.

A to je i svrha ovoga moga pisma: Vanka sa zapisnicima odmah, brzo, prije otvora sabora, bez teatralnih iznenadjenja i eskamotáža u zadnji čas, ili kunktatorskih dobro proračunanih manevra!

Preuzvišenosti! Vi možete po svojoj volji uvažiti ili ne uvažiti ovo moje pismo, ali će ga u svakom slučaju uvažiti javno mnienje i narodno zastupstvo, kojima su već dodijale Vaše neistine i doskočice, te hoće još prije otvora sabora da s Vama budu napokon na čistu, bez oklievanja i daljih izmotavanja“.

Ovo otvoreno pismo polučilo je svoju svrhu, jer zbilja već u sriedu oko podne bili su predani predsjedniku dalmatinskog sabora zapisnici iztrage za članove sabora, a „Smotra“ s odlukom D.ra Körbera dielila se je poslie podne.

Doduše „Smotra“ se je požurila, da u ovom broju izjavi, kako njezin uranjeni izlazak ne treba pripisati „gromkom glasu Don Jurja Biankinia i njegovim podvalama proti osobi namjestnika“, jer da je već prije namjestnik obećao predsjedniku sabora, da će „Smotra“ u sriedu dne 5 o. m., u oči sabora, izaći ranije, a da tako gospodi članovima sabora omogući, da prouče tu publikaciju.

VI.

U sriedu, dne 5 listopada, već su zastupnici bili u Zadru. Falili su jedino: D.r Kovačević i D.r Pugliesi, zapriečeni, i grof Caboga „nepoznata boravišta“. Jedan čestiti starac iz redova prvih boraca za narodni preporod Dalmacije, kazao je: „Da sam bio na smrt bolestan, bio bih se dao prenieti u Zadar.“ U 11 sati imali su pojedini klubovi sastanke na zemaljskom odboru i tu im je bila priobćena knjižica, u kojoj su u hrvatskome i talijanskome prevodu iznešeni zapisnici izkaza činovnika, pred kojima se je barun Handel izrazio na poznati način o dalmatinskom poštenju, i odluka ministra-predsjednika Körbera, kojom je tobože utvrdjen rezultat unutarnje iztrage.

Evo zapisnikâ i odluke u cjelini:

Zapisnici

sastavljeni u uredovnoj sobi dvorskog savjetnika Nardellia dne 14, 15 i 16 rujna 1904.

A. Izkaz namjestnika baruna Handela.

Na posluh naloga podana podpisanom dvorskom savjetniku od Njegove Preuzvišenosti ministra predsjednika, kao upravljača ministarstva nutarnjih posala, odlukom 10 rujna 1904, br. 6422-M. I. pozivlje se Njegova Preuzvišenost gosp. namjestnik Erazmo barun Handel, da se potanko izjavi vrhu izrazâ, što je našao da upotrebi 14 srpnja 1904 u uredovnoj svojoj sobi naprama c. k. kotarskom povjereniku Vjekoslavu Benkoviću, c. k. namjestništvenom koncepisti Karlu Zorecu i namjestništvenom vježbeniku Nikši pl. Ghetaldiu i naprama Ivanu pl. Rendiću.

— „Razlog, s kojega sam pozvao na odgovornost pomenuta tri činovnika, naći je u kazivanju jedne izjave konceptnog vježbenika D.ra Gloninga, što je „Narodni List“ donio u uvodnom svom članku 13 srpnja

o. g. Budući da mi je namjestništveni savjetnik Smirić bio izjavio, da je samo u uredovnoj sobi kotarskog povjerenika Vjekoslava Benkovića spomenuo sasvim bezazlenu izjavu D.ra Gloninga, koju je on bezazleno i shvatio, a koja je zatim izašla u odijozno izvrnutom obliku u „Narodnom Listu“, imalo se je zaključiti, da je ono zlobno izvrtanje došlo u javnost iz uredovne sobe kotarskog povjerenika Benkovića. S toga sam popodne 14 srpnja dao prije svega pozvati k sebi ovoga povjerenika, pa, rekav mu, o čemu se radi, pozvao sam ga, da mi stvar razjasni. Benković je odlučno zaniekao, da je ikako sudjelovao u širenju one mrzke priče o D.ru Gloningu i u njezinu objavljenju u „Narodnom Listu“ i pozvao se je na svoju poštenu rieč. Ja sam mu na to odvratio od prilike ovo: „Proti Vama obstoji sumnja, osnovana na konkretnim činjenicama, da ste ponajmanje postupali na nepristojan način. Vi ne možete pobiti ovu sumnju, pozivljući se naprosto na svoju pristojnost i na svoje poštenje; ova će sumnja ostati dotle na Vama, dok ne budete oprovrgli ili razjasnili činjenice, s kojih se na Vas sumnja, ili dok ne budete pronašli pravoga krivca“. Na to je Benković izjavio, da su kolege departmana Zorec i pl. Ghetaldi bili nazočni razgovoru izmedju njega i namjestništvenog savjetnika Smirića. Dao sam onda odmah pozvati ovu dvojicu, pa sam im, u nazočnosti povjerenika Benkovića, kazao, o čemu se radi i da je on zaniekao, da je tomu kriv. Pozvani, da se opravdaju, najodlučnije su oni zaniekali, da su direktno ili indirektno sudjelovali u širenju one izvrnute priče o D.ru Gloningu i u njezinu objavljenju u „Narodnomu Listu“. Ova dvojica nisu ponudila poštenu rieč, ali je to u njihovoj nazočnosti ponovio kotarski povjerenik Benković, s čega sam njemu odvratio: „Nemojte mi iznova doći s poštenom rieči; prije sam vam već rekao, što o tome mislim“. Dodao sam u daljem tieku i u svezi s ovim razgovorom, da je u pokrajini, a na žalost osobito i medju činovnicima, mnogo zavisti i mržnje, a da se i na sudu ne riedko, nego skoro danomice vode parnice radi klevetâ i krivih svjedočanstva i što slična. S obzirom na te okolnosti i to izkustvo, izjavio sam pak, da se ne bih mogao zadovoljiti samom poštenom rieči, kojom se hoće da oprovrgne obstojeća sumnja.

O „dalmatinskoj poštenoj rieči“ nije bilo uobće govora. Dakako, smisao mojih rieči logično nije uobće bio taj, da u Dalmaciji ne može da bude poštene rieči, nego se je graničio samo na to, da se s obzirom na obstojeće okolnosti i na činjenicu onog mrzkog izvrtanja u „Narodnom Listu“ imalo doći do zaključka, da su se imali valjano oprovrći obstojeći

faktični momenti sumnje, a da se to nije moglo riešiti samom poštenom rieči.

Izreku, koju mi je „Narodni List“ u hrvatskom jeziku stavio u usta, da „u zemlji, gdje vladaju vjerolomstva i klevete, nema poštene rieči“, niesam ja izustio ni u ovom jeziku, ni u odgovarajućem njemačkom obliku. Očevidno je, da ta izreka nije drugo nego izvrnuti smisao ovih primjetaba, što sam učinio vrhu mržnje i zavisti, što se često opažaju medju činovnicima i vrhu mnogih parnica radi klevetâ, što se vode na sudu i t. d.

Razgovor s bivšim konceptnim vježbenikom pl. Rendićem odnosio se je na neku drugu neizpravnu i mrzku tvrdnju, što je bila u prije pomenutom članku „Narodnoga Lista“ 13 srpnja: da je naime bio zaniekan dopust od tri dana, ili da se je barem pravilo potežkoća nekomu činovniku, koji je bio zapitao taj dopust, da uzmogne pratiti bolestnoga svoga otca. Budući da je malo mjeseca prije sami Rendić bio zapitao dopust u gore rečenu svrhu, a o tome je bilo govora medju njim i predstojnikom presidijalnog ureda, namećala se je velika sumnja, da je neistinita viest u „Narodnom Listu“ imala direktno ili indirektno dolaziti od samoga Rendića. Pozvan Rendić popodne na 14 srpnja, da mi na to odgovori, nije znao što navesti, da razjasni stvar, a samo je nastojao, da me uvjeri o nekim sasma neznatnim okolnostima: da mu je naime dopust bi zbilja odmah udieljen i da je njemu samome bilo neugodno, što mu je otac želio, da ga upravo on doprati do Rieke. Više sam ga puta energično pozvao, da razjasni, kako je prodro u javnost izkrivljen opis razgovora izmedju njega i presidijalnog predstojnika, u kojemu je razgovoru ovaj zadnji bio zbilja spomenuo, da časovito fale u departmanu dva činovnika i da je u njemu velikih zaostataka; ali na to Rendić nije znao, što da kaže, nego je zbunjen mučao. O poštenoj rieči nije Rendić, a niesam ni ja, preko cielog razgovora, što rekao. Niesam ja dakle kazao, što mi je „Narodni List“ preko ovog razgovora stavio u usta: „Was? Was? Ehrenwort! Bei Dalmatinern gibt es kein Ehrenwort“! i ne obazirući se na to, da ne govorim njemački tako slabo. Ovaj dio nabacivanja „Narodnog Lista“ nije po tome samo izvrtanje, nego je prosta izmišljotina.

Opažam konačno, da je svim pomenutim razgovorima, što sam ih ja vodio na 14 srpnja bio nazočan predstojnik presidijalnog ureda, kotarski poglavar Tichy, koji je imao specijalni nalog, da tačno pazi na sve ono, što se bude govorilo.

Dajem ove izjave po najboljem svom znanju i svojoj savjesti, pozivljući se na službenu svoju prisegu“.

— Pozivljem Vašu Preuzvišenost, da izvoli još razjasniti, nije li možda Vaša Preuzvišenost ovom prigodom upotrebila koji drugi izraz, po kojemu se je moglo staviti u sumnju poštenje dalmatinskog pučanstva?

— „Sviestan sam, da na ovaj upit mogu odgovoriti s najodlučnijim „Ne“. Za doba uredovnog svoga djelovanja u Dalmaciji upoznao sam, hvala Bogu, i u službenim krugovima i van njih mnogo poštenjaka, o rieči kojih u subjektivnom odnošaju ne bih nikada mogao sebi dopustiti, da ni najmanje dvoumim, bila ta rieč prosta tvrdnja, ili pošteno uvjeravanje. Dalmacija i dalmatinsko pučanstvo nema nikakva odnosa sa sumnjom, koja je, na žalost, pala na neke činovnike političke uprave“.

B. **Izkaz Ivana Tichya,** predstojnika presidialnog ureda.

— Jeste li, gosp. kotarski poglavaru, i s kojega razloga na 14 srpnja o. g. bili nazočni u uredovnoj sobi Njegove Preuzvišenosti gosp. namjestnika u onom času, kad je Njegova Preuzvišenost pozvala na odgovornost kotarskog povjerenika Benkovića, sadanjega namjestništvenog koncepistu Zoreca i bivšega konceptnog vježbenika pl. Rendića?

— „Da, bio sam nazočan cielom razgovoru, a to s toga, što me Njegova Preuzvišenost pozvala, da dodjem u njegovu sobu, gdje je dao pozvati gore navedenu gospodu, a ja sam bio dobio nalog, da tačno pazim na sve, što se bude govorilo“.

— Jeste li Vi tom prigodom čuli, da je Njegova Preuzvišenost gosp. namjestnik u nazočnosti činovnika Benkovića, pl. Ghetaldia i Zoreca faktično upotrebio izreke, što mu ih je stavio u usta „Narodni List“ br. 70, naime: „Sie wissen schon, was ich auf das dalmatinische Ehrenwort halte“, a dalje: „U zemlji, gdje vladaju vjerolomstva i klevete, nema poštene rieči“. Jeste li još čuli, da je Njegova Preuzvišenost gosp. namjestnik upotrebio naprama četvrtome činovniku (bivšemu namjestništvenom konceptom vježbeniku pl. Rendiću) ove rieči: „Was? Was? Ehrenwort? Bei Dalmatinern giebt es kein Ehrenwort!“

— „Ne, rieči „Dalmacija“ i „dalmatinski“ niesu uobće pale. Ni izreka: „U zemlji, gdje vladaju vjerolomstva i t. d.“ nije bila rečena u ovoj dikciji ni u smislu, što joj ga je dao „Narodni List“. Kotarski povjerenik Benković bijaše prvi došao u sobu Njegove Preuzvišenosti i pokle mu je gosp. namjestnik mirnim tonom rekao od prilike ono, što

se sadrži u uvodu presidijalne napomene, što je kasnije bila izdata, nastavio je ovim riečima: „Kao što vidite, proti Vama ima takovih momenata sumnje, da ih Vi ne možete pobiti prostim pozivom na svoje poštenje, ili s pozivom na svoju pristojnost“, a zatim jačim tonom: „Vi mi morate podati dokaza svoje nevinosti ili iznaći onoga, koji je direktno ili indirektno podao materijal uredništvu, jer dok se to ne bude zbilo, ostat će sumnja na Vama i na mladjim vašim kolegama“. Nakon što je Njegova Preuzvišenost gosp. namjestnik popunio svoj govor, napominjući obće dužnosti činovnika, zapitao je kotarski povjerenik Benković rieč.

Ovo su rieči njegova odgovora: „Vidim, Preuzvišenosti, da pošto je na me pala takova težka sumnja, da je moja karijera presječena,“ a zatim, vidljivo uzrujan, podigne on ruke i staviv ih na prsi reče: „Preuzvišenosti! Zadajem Vam poštenu rieč, da ja niesam“; na što je gosp namjestnik odvratio: „Vi znate već, rekao sam Van, što držim do poštene rieči: dokazâ, dokazâ, dokazâ hoću imati.“ Kad je iza toga kotarski povjerenik Benković po svoj prilici uvidio, da pozivljući se na svoju poštenu rieč neće moći ništa učiniti, pozvao se je, mislim, na zdravlje svoga otca; na što je Njegova Preuzvišenost gosp. namjestnik, a cienim, da se jamačno sjećam, tekstualno odvratio ove rieči: „Rekao sam Vam već, da mi se hoće dokazâ, jer Vi znate, da danomice imamo krivih prisega, pa s toga ne mogu podati nikakve važnosti prostom pozivanju na poštenje“.

Pokle su iza ovih rieči bili došli sadašnji koncepista Zorec i konceptni vježbenik pl. Ghetaldi, koje je gosp. namjestnik samo upitao, da li su oni u kakvoj svezi s člankom „Narodnoga Lista“, koji je dao povoda saslušaju, na što su oni odgovorili s odlučnim „Ne“, obratio se je gosp. namjestnik na novo kotarskom povjereniku Benkoviću ovim riečima: „Moram čisto pomisliti, da stiene imaju uši, kad stvari čisto nutarnje uredovne naravi mogu doći do uredničtvenih soba, i ako u izvrnutom obliku“, na što se je kotarski povjerenik Benković iznova pozvao na svoju poštenu rieč. Na to je gosp. namjestnik odvratio ovim riečima: „Nemojte mi doći poštenom rieči, jer sam vam već rekao, što držim do poštene rieči“, dodav, što je bio već rekao prije u nazočnosti samoga kotarskog povjerenika Benkovića: „Pozivljem Vas još jednom, gospodo, da mi podate dokazâ svoje nevinosti i time smo gotovi“. To su bile završne rieči Njegove Preuzvišenosti“.

— Jesu li se izjave Njegove Preuzvišenosti vrhu poštene rieči vas

tako dojmile, kao da su se one odnosile samo na činovnike, što su bili nazočni u sobi, ili na cielo pučanstvo pokrajine?

— „Na me su te rieči proizvele utisak, da se niesu odnosile ni na sva tri nazočna činovnika, nego samo na kotarskog povjerenika Benkovića, na kojega je zbog sutjecaja raznih okolnosti bila pala najveća sumnja njegove krivnje ili sukrivnje. A takav su mi utisak morale i učiniti, jer ni Zorec, ni Ghetaldi niesu progovorili rieči, izim onoga „Ne“.

— Što se je dogodilo, kad je bivši konceptni vježbenik Rendić stupio u sobu Njegove Preuzvišenosti gosp. namjestnika?

— „Pošto su bila odpuštena ona tri prije pomenuta činovnika, nakon malo vremena, pozvat, stupi u uredovnu sobu Njegove Preuzvišenosti ondašnji konceptni vježbenik pl. Rendić. Njegova Preuzvišenost upravi njemu po prilici ove rieči: „Vi ste, je l' da, cienim mjeseca aprila, zapitali kod gosp. kotarskog poglavara dopust od tri dana, da uzmognete pratiti svoga otca, koji se je na Rieci imao podvrći jednoj operaciji na očima. Vama je tom prigodom ovdje nazočni kotarski poglavar rekao, da je upravo sada težko, da i vi podjete iz III. departmana, budući da je bivši dodieljeni namjestništveni koncepista, conte Claricini, bio upravo prešao na kotarsko poglavarstvo; da je zbog bolesti namjestništveni tajnik pl. Benvenuti bio već tri dana izočan iz ureda i da je uz to departman prenatrpan zaostatcima, pa da bi s toga dobro bilo, da vaš brat, što je u Splitu, a financijski je povjerenik, doprati vašeg otca. Time bi vaš otac bio praćen preko cielog puta. Kad ste vi na to odvratili, da je želja vašega otca, da ga upravo vi pratite, pri čemu ste opazili gosp. kotarskom poglavaru, da se i vi s toga ljutite, jer uvidjate, da departman ne može da ostane bez činovnika, bili ste još upitani, što na to veli vaš poglavica departmana, a iza toga bio vam je odmah dat dopust. Je li ili nije tako bilo“? — „Da“ bijaše odgovor? „Je li vam se dakle pravilo potežkoćâ“? „Ne“ bijaše odgovor. „Kako je dakle došao u uredničtvene sobe razgovor, koji se je vodio izmedju vas i ovdje nazočnoga kotarskog poglavara, a o kojemu me je on obaviestio već onda, kad mi je iznio vašu molbu?“

— „Čudim se tomu, ne znam ni ja sam“, bijaše odgovor gosp. pl. Rendića. „A onda moraju same stiene govoriti“, reče na to Njegova Preuzvišenost podignutim glasom: „promislite malo bolje, pa ćete se možda sjetiti, kako je ovo prodrlo u javnost. Ne mogu nikako dopustiti, da se iznesu na ulicu stvari čisto nutarnje uredovne naravi; valjat će mi tu staviti reda, pa i kad bih morao zaustaviti promaknuće za deset

godina. Vi dakle ne znate, kako je to došlo u javnost“? — „Ne“ bijaše odgovor. „Rekao sam već, valja da same stiene imadu uši i da govore. Gotovi smo, vi možete poći“.

— Možete li potvrditi ove izjave s pozivom na svoju službenu prisegu?

— „Da.“

Isti je ponovno izpitan dne 16 rujna.

— Je li istina, kao što tvrdi „Narodni List“ u br. 70, da je Njegova Preuzvišenost na uzrujani način odgovorila Rendiću, kad mu je ovaj dao poštenu rieč: „Was? was? Ehrenwort! Bei Dalmatinern gibt es kein Ehrenwort“.

— Ja se mogu samo na novo pozvati na već navedeni razgovor, koji se je razvio izmedju Njegove Preuzvišenosti gosp. namjestnika i ondašnjeg namjestništvenog konceptnog vježbenika pl. Rendića, i izvjestno izjaviti, da niesam čuo, da je gosp. pl. Rendić ponudio svoju poštenu rieč, ni da se je uobće govorilo o ičemu, što bi bilo u svezi s ovom stvari“.

C. **Izkaz Vjekoslava Benkovića**, kotarskog povjerenika.

Pozvan pristupi c. k. kotarski povjerenik Vjekoslav Benković, koji biva potaknut, da odgovori na sliedeće upite:

— Spominjete li se, da ste na 14 srpnja o. g. bili pozvani od Njegove Preuzvišenosti gosp. namjestnika u njegovu sobu, u svrhu da dadete razjašnjenja o vašem eventualnom sudjelovanju pri jednoj publikaciji u „Narodnom Listu“, koja se je dielom odnosila na konceptnog vježbenika Gloninga, koji je tu skoro bio stupio u službu?

— „Dà, spominjem se, da sam na 14 srpnja o. g. bio pozvan u sobu Njegove Preuzvišenosti, u kojoj nadjoh gospodina kotarskog poglavara Tichya, koji ostade prisutan za vrieme cielog razgovora. Kad Njegova Preuzvišenost izreče prama meni sumnju, da bih ja neposredno ili posredno mogao biti u kakvom odnošaju sa publikacijom u „Narodnome Listu“ glede vježbenika Gloninga, s razloga, što namjestništveni savjetnik Smirić — pred kojim se je Gloning bio izrazio — bijaše izjavio, da je to preda mnom opetovao, odgovorih, da prigodom dotičnog Smirićeva razgovora niesam ja sam bio prisutan, već da su tu bili i kolege Ghetaldi i Zorec, te još jedan treći činovnik, o kojemu se više ne sjećam. Nadodah još, da moram da odlučno odbacim takovo sudjelovanje pri predspomenutoj publikaciji, kojoj niesam nipošto učestvovao.

Iztaknuh nadalje, da, u koliko se spominjem, niesam nikomu priobćio Gloningove rieči“.

— Sto Vam je na to rekla Njegova Preuzvišenost?

— „Iza nekoliko obćenitih opazaka o dužnostima činovnikâ, kao i o nepristojnosti, da se iznose dogadjaji, koji se u uredu zbivaju, reče mi Njegova Preuzvišenost, da neću moći da od sebe odvratim sumnju, koja na meni leži, dok ne budem iznio dokaze svoje nevinosti, dotično dok ne budem iznašao i javio krivca. U svojoj smućenosti radi sumnje, koja po mojoj saviesti sasvim netemeljito na meni ležaše, ne mogoh si u onom času drukčije pomoći, već tim, što sam pred Njegovom Preuzvišenosti sa svom odvažnošću, pozivom na svoju poštenu rieč i na dragocjeni život mojih roditelja, zaniekao ne samo svako neposredno saučešće pri rečenoj publikaciji, već i najdalje suznanje u tome poslu. Na to mi odgovori Njegova Preuzvišenost, koja bijaše veoma uzbudjena: „Nemojte mi samo doći sa poštenom rieči, jer u zemlji, gdje su kod suda krive zakletve na dnevnom redu i gdje klevetanja čini se da su svakidanja hrana, ne može u obće da bude govora o poštenoj rieči“. Ne mogu da se sasvim točno spomenem, da li su te bile baš tekstualne rieči; nu smisao bijaše svakako po prilici kako sam ga ja naveo“.

— Je li Njegova Preuzvišenost u vašem prisustvu faktično upotrebila rieči navedene u br. 70 „Narodnoga Lista“: „Sie wissen schon, was ich auf das dalmatinische Ehrenwort halte“ („Vi već znate, što ja držim do dalmatinske poštene rieči“)?

— „Meni direktno te rieči niesu bile izrečene, a ne mogu se u ostalom niti da spomenem, da su one bile izušćene u mojoj prisutnosti“.

— Sjećate li se, da ste od Njegove Preuzvišenosti čuli takodjer u „Narodnome Listu“ spomenuti izraz: „U zemlji, gdje vladaju vjerolomstva i klevete, nema poštene rieči“?

— „Što se ovoga izraza tiče, mogu se jedino pozvati na gornju moju izjavu“.

— Što se je poslie zbilo?

— „Iza kako Njegova Preuzvišenost bijaše izrekla rieči od mene gori navedene, te ja bijah iztaknuo, da priobćenje o Gloningovom izrazu sa strane gosp. namjestništvenog savjetnika Smirića bi učinjeno ne samo meni, a niti u mojoj sobi, već u prisustvu gospode de Ghetaldia i Zoreca i — kako rekoh — jednoga trećega, kojega se više ne sjećam, dade Njegova Preuzvišenost pozvati i predpomenuta dva gospodina.

Ne spominjem se uobće baš točno, što je Njegova Preuzvišenost drugim dvama rekla, i to bez obzira na moju tadašnju uzbudjenost, ta-

kodjer s razloga, što sam se ja kroz veći dio vremena, dok je Njegova Preuzvišenost s ostalom dvojicom govorila, te, kako mi se činilo, njima u obće opetovala ona ista predbacivanja, koja je prije meni bila upravila, tiho razgovarao sa takodjer još uviek prisutnim gosp. kotarskim poglavarem Tichyem o mučnom položaju, meni stvorenom, u koji sam sasvim bez znanja i bez krivnje bio zapao, te mu kazao, kako da meni sada u obće ne može biti moguće da dokažem svoju nevinost i da iznadjem krivca, pošto me u istinu takova zadaća ne može da zapane.

Iza kako Njegova Preuzvišenost dovrši govor upravljen drugoj dvojici kolegâ, obrati se opet meni, te predbaci prama meni do sad pokazanu dobrostivost. Ja uvjerih Njegovu Preuzvišenost o svojoj nepromjenljivoj harnosti, te kad nastavljajući htjedoh da iznesem dokaze svoje nevinosti, koje sam u onom času, kako je ikako bilo moguće, bio prikupio, prekine me Njegova Preuzvišenost opetovno, ne dade mi dalje da govorim, te me odpusti sa riečima: Mi smo svršili!“

— Vi ste uztvrdili, da je Njegova Preuzvišenost upotrebila gori navedene izraze o poštenoj rieči u prvom dielu razgovora s vama samim prije pristupa vježbenika Ghetaldia i Zoreca, dočim ovi, i ako govore o tim izrazima u drugoj formi, pričaju kao da su isti bili izrečeni u njihovu prisustvu.

— „Točno se sjećam, da su one rieči bile izuštene u mojoj prisutnosti, nu nije izključeno, da su iste bile i kašnje u prisustvu ostale gospode opetovane, koje se okolnosti u ostalom ne mogu točno da spomenem“.

— Što se je dogodilo, iza kako ste ostavili sobu Njegove Preuzvišenosti?

— „Kad zajedno sa gorirečenim dvama kolegama ostavih sobu Njegove Preuzvišenosti, razgovarasmo se naravno vrlo uzbudjeni o dogadjaju, te kad dodjosmo u hodnik pred šestim odsjekom, nadjosmo gospodina namjestništvenog savjetnika Smirića i još jednoga kolegu, koji bi mogao biti Rendić ili Stipanović, te nam oni dodjoše u susret pitajući, što se je baš dogodilo. Ja odgovorih: Njegova je Preuzvišenost preveć uzbudjena: ne da nam ni da govorimo i nipošto ne vjeruje našoj poštenoj rieči, tako da ja ne znam, kako da si pomognem.

Sliedećih dana, nakon što je dogadjaj bio živo komentovan izmedju činovnikâ namjestništva, govorio sam o stvari sa gosp. namj. savjetnikom Smirićem, sa kotarskim povjerenikom Bulićem i sa tadašnjim konceptnim vježbenikom Rendićem, iza kako mi je ovaj zadnji bio priobćio okolnosti o svom pozivu pred Njegovu Preuzvišenost. Kašnje, za vrieme mog putovanja preko dopusta, kad je dogadjaj u pokrajini već bio sveobće poznat, bih upitan o stvari sa raznih strana. Bez navesti rieči, koje je Njegova Preuzvišenost meni rekla, odgovarao sam u obće jedino tvrdeći, što se je već u javnosti znalo, da sam ja zbog poznatih članaka bio pozvan na opravdanje od Njegove Preuzvišenosti“.

— Možete li mi razjasniti, kako je ovaj povjerljivi razgovor, koji se je zbio u sobi Njegove Preuzvišenosti, kašnje postao javno poznat, te je bio objelodanjen u „Narodnom Listu“?

— „Isti konceptni vježbenik Rendić, koji je tu skoro iz službe izstupio, nipošto ne nieče, da je bez ikakva obzira, odmah iza dogadjaja, toli u široj javnosti koli u pouzdanim krugovima stvar razglasio. Poznata mi je slučajno okolnost, da je Rendić potanko pismeno priobćio dogadjaj svome otcu u Splitu. Naravno je i po sebi se razumije, ne samo da ja niesam mogao da imadem nikakva interesa, da te viesti razglasivam, već i da sam se morao dobro da čuvam, da na ikakav način budem upleten u stvar, ili u posljedice, koje bi iz nje eventualno nastale, jer sam dobro znao, da bih ja, i ako se ne bi dokazala ikakva moja direktna krivina, ipak mogao imati barem neprilikâ ili ponajmanje dosadjivanjâ“.

— Što vam je pričao bivši namj. konc. vježbenik Rendić glede rieči, koje je Njegova Preuzvišenost na njega obratila?

— „Nejasno se sjećam, da mi je rečeni činovnik istoga ili drugoga dana pričao, da je njemu Njegova Preuzvišenost rekla ili rieči: „Sie wissen was ich auf das dalmatinische Ehrenwort halte“ („Vi znate, što ja držim do dalmatinske poštene rieči“) ili „bei Dalmatinern giebt es kein Ehrenwort“ („kod Dalmatinaca nema poštene rieč“), te je nadodao opazku, da će se promisliti, da li ima još da ostane u političkoj službi, nu da za to mora prije da pita privolu svoga otca i s toga da treba da mu priobći obširni opis cieloga dogadjaja“.

— Što vam je rekao bivši konceptni vježbenik pl. Rendić, kad je u „Smotri“ bio izišao izpravak?

— „Sreo sam ga slučajno putem, te kad mi se približi, upita me, što ja kažem o izpravku, objelodanjenom u „Smotri“. Ja ga zamolih, da me pusti u miru, jer da sam i tako dosta pretrpio, te u obće neću više ništa da o stvari znadem. On mi na to odgovori: „Kako ne, kad je i Ghetaldi spravan, da se zakune, da je upitne rieči (naime: „Vi znate, što ja držim do dalmatinske poštene rieči“ i „kod Dalmatinaca nema poštene rieči“) od vas čuo“. Nu to nipošto ne stoji, već, kako se je kašnje konstatovalo, tvrdnja Rendićeva temelji se na ne-

sporazumljenju, jer Ghetaldi tvrdi, da je te rieči čuo, kao da ih je Njegova Preuzvišenost na mene obratila".

— Potvrdjujete li vi u ostalom svoje izjave, koje su sadržane u zapisnicima 31 kolovoza i 1 rujna o. g.?

— „Da, u podpunoj sviesti, da sam toli onda, koli sada, po svome najboljem znanju i najboljoj savjesti, u koliko se sjećam poznatih okolnosti, rekao čistu istinu. Ovu izjavu mogu da podkriepim pozivom na svoju službenu zakletvu".

D. **Izkaz Nikše pl. Ghetaldia,** namjestništvenog konceptnog vježbenika.

Pozvan pristupi c. k. namjestništveni konceptni vježbenik Nikša pl. Ghetaldi, koji biva potaknut, da odgovori na sliedeće upite:

— Jeste li i s kojeg ste razloga na 14 srpnja o. g. bili pozvani u uredovnu sobu gospodina namjestnika?

— „Dà, na 14 srpnja bih zajedno sa tadašnjim c. k. namjestn. konceptnim vježbenikom Zorecem pozvan u sobu Njegove Preuzvišenosti, gdje, osim Njegove Preuzvišenosti, nadjosmo još gosp. kotarskog poglavara Tichya i gosp. kotarskog povjerenika Benkovića. Kad udjosmo u sobu, dodje nam Njegova Preuzvišenost u susret, te nam priobći, da je jedan nevini izraz konceptnog vježbenika D.ra Gloninga, izušten pred gosp. namjestn. savjetnikom Smirićem, koji ga je zadnji pripoviedio u našem prisustvu i onom kotarskog povjerenika Benkovića, bio u zlobno izvrnutom načinu donesen u „Narodnom Listu". Njegova Preuzvišenost pozove najprije mene, da izjavim, da li sam ja učestvovao pri takovoj indiskreciji, na što ja odgovorih sa „Niesam!" Isti je upit Njegova Preuzvišenost obratila na Zoreca, koji takodjer odvrati sa „Niesam!" Na to Njegova Preuzvišenost započe opet razgovor s Benkovićem, opetujući mu po prilici predbacivanja, koja je na nas bio upravio i pozivljući ga, da imenuje krivca, jer da stvar mora da je iz naših krugova u javnost prodrla. Kot. povjerenik Benković odgovori na to nešto, na što u onom času niesam pazio. Tada skoči Njegova Preuzvišenost uzbudjeno i reče povjereniku Benkoviću sliedeće rieči: „Ostavite poštenu rieč. Vi već znate, što ja držim do dalmatinske poštene rieči". Njegova Preuzvišenost nastavi po prilici: „U zemlji, gdje vlada toliko neprijateljstva, mržnje, zavisti, nema poštene rieči". Ali ja niesam čuo, da bi Benković bio ponudio poštenu rieč".

— Predočuje se gosp. konc. vježbeniku pl. Ghetaldiu, da ni u protokolarnoj izjavi Njegove Preuzvišenosti gosp. namjestnika, ni u onoj sve

ostale gospode, koja su onda u sobi bila prisutna, biva: kot. poglavara Tichya, kot. povjerenika Benkovića i konc. vježbenika Zoreca, nigdje nije govora o „dalmatinskoj" poštenoj rieči, te da on dakle sa svojom tvrdnjom stoji sam naprama izjavama gori spomenute četvorice gospode.

— „Ja mogu samo da opetujem ono, što sam prvi put na zapisniku izjavio, naime da sam ja gorirečeni izraz Njegove Preuzvišenosti sasvim jasno čuo."

— Glede drugog tobože od Njegove Preuzvišenosti upotrebljenog izraza: „U zemlji gdje" i t. d. i t. d. predočuje se gosp. namj. konc. vježbeniku pl. Ghetaldiu različita izjava Njegove Preuzvišenosti kao i ona kot. povjerenika Benkovića, koja se takodjer ne slaže sa njegovom.

— „Na to odgovara gosp. konc. vježbenik pl. Ghetaldi, da on uzdržava svoju izjavu, koja tumači smisao rieči izuštenih po prilici od Njegove Preuzvišenosti. Točnog teksta od rieči do rieči ne mogu da se spominjem".

— Što se je onda zbilo?

— „Kotarski povjerenik Benković htjede da nešto nadodade, ali mu Njegova Preuzvišenost ne dopusti, da govori, već reče: „Ne! zahvaljujem; mi smo svršili!" Iza toga odalečismo se sva trojica iz ureda Njegove Preuzvišenosti."

— Jeste li i vi ponudili Njegovoj Preuzvišenosti poštenu rieč?

— „Ne, ni ja ni Zorec niesmo došli do prilike, da Njegovoj Preuzvišenosti ponudimo svoju poštenu rieč".

— Pročitav otvoreno pismo na Njegovu Preuzvišenost, sadržano u br. 70 „Narodnoga Lista", pozivlje se konc. vježbenik pl. Ghetaldi, da izjavi, da li je istina, kako je tu navedeno, da bi Njegova Preuzvišenost, kad su ona tri činovnika ponudila poštenu rieč, bila izrekla: „Vi znate već, što ja držim do dalmatinske poštene rieči".

— „Kako sam već kazao, ja i Zorec niesmo ponudili poštenu rieč. Što je Njegova Preuzvišenost odgovorila kot. povjereniku Benkoviću, to sam već gori naveo. Što se tiče drugog stavka: „u zemlji, gdje vladaju... i t. d.", pozivljem se takodjer na ono, što sam već rekao".

— Na to se gosp. konc. vježbeniku pl. Ghetaldiu predočuje, da, po izjavi samog kot. povjerenika Benkovića, izraz Njegove Preuzvišenosti o poštenoj rieči izrečen je za vrieme, dok je Benković još sam u sobi bio, dočim Benković pri opisivanju razgovora iza dolazka namj. konc. vježbenikâ Ghetaldia i Zoreca ni jednom rieči ne spominje, da bi Njegova Preuzvišenost takodjer kašnje, u prisustvu ove gospode, bila

izustila izraz naznačen od Ghetaldia. Pozivlje se dakle gosp. konc. vježbenik Ghetaldi, da razjasni, kako je on mogao da čuje jedan izraz Njegove Preuzvišenosti, o kojemu u stvari direktno interesovani kot. povj. Benković ni rieči ne kaže.

— „Na to odgovori gosp. namj. konc. vježb. pl. Ghetaldi, da mu je to nepojmljivo, a da se on za stalno sjeća, da je te rieči čuo. Ista Njegova Preuzvišenost tvrdi u ostalom u meni pročitanoj protokolarnoj izjavi, da je Benković i u našem prisustvu opet ponudio poštenu rieč, na što mu je Njegova Preuzvišenost dala dotični odgovor".

(Dozvan gosp. kot. povj. Vjekoslav Benković, pozivlje se, da se ponovno izrazi s obzirom na njegovu jučerašnju izjavu i na današnju konc. vježbenika pl. Ghetaldia.

Kot. povj. Benković navadja, što sliedi: „Mogu svakako da se spomenem, da se je Njegova Preuzvišenost, iza kako je dovršila razgovor sa drugom dvojicom kolegâ, opet k meni obratila i da me je, opetujući poznata predbacivanja, pozvala, da dokažem svoju nevinost temeljitim razlozima, nadodav: „jer vam ja mogu kazati, da je vami do tada uzkraćena moja milost". Ja htjedoh na to, kako sam već jučer spomenuo, kako je ikako moguće bilo, iznieti dokaze svoje nevinosti, te počeh riečima: „Preuzvišenosti! Ja mogu prije svega još jednom ponuditi svoju najsvetiju poštenu rieč na moje opravdanje". Njegova me Preuzvišenost tada prekide po prilici sliedećim riečima: „Pustite poštenu rieč, jer sam Vam ja već rekao, što držim do poštene rieči". Ja se po svojoj najboljoj savjesti ne mogu da spomenem, da li je bila izuštena rieč: „dalmatinske".

Gosp. kot. povj. Benković biva na to pozvan, da razjasni, kako nije prigodom svog jučerašnjeg izcrpivog saslušaja, koji je on isti u pero kazao, nijednom rieči spomenuo važnu okolnost, da se je Njegova Preuzvišenost po drugi put, u prisustvu kolega Ghetaldia i Zoreca, nepovoljno izrazila o ponudjenoj poštenoj rieči.

— Kot. povjerenik Benković odgovara: Naravno je, te se po sebi razumije, da, pogledom na dugo vrieme od dva mjeseca, ne može da mi bude više u pameti sa svom jasnoćom točni niz dogadjajâ i izrečenih rieči. Jučer sam u ostalom naveo nekoliko okolnosti, koje, kao malo važne i ne spadajuće direktno u stvar, niesu bile uvrštene u zapisniku, te je dakle dosljedno lako shvatljivo, da mi s druge strane važne okolnosti niesu pale na um.

Iza toga odpušta se gosp. kot. povjerenik Benković, te se nastavlja saslušanje gosp. konc. vježbenika pl. Ghetaldia.)

— Pozivlje se konc. vježb. pl. Ghetaldi, da razjasni, kako je razgovor, koji je bio vodjen izmedju Njegove Preuzvišenosti i tri činovnika, mogao da, akoprem ne sasvim točno, dopre u javnost i u novine.

— „Ja sam se o dogadjaju razgovarao samo sa svojim uredovnim kolegama, a medju njima sa bivšim konc. vježbenikom Rendićem, koji je, iza kako je izstupio iz političke službe, imao biti iznio stvar u javnost."

— Pozivlje se konc. vježbenik pl. Ghetaldi, da izjavi, da li njemački jezik tako dobro poznaje, da je u stanju, da točno razumije i poslie pripovieda sve, što se brzo i u uzbudjenom tonu govori.

— „Ja ne govorim lako njemački, ali razumijem sve, što se govori".

— Odnosno na saslušanje 31 kolovoza o. g., pozivlje se gosp. konc. vježb. pl. Ghetaldi, da razjasni, kako je tada u uredu namjestn. predsjedništva, na upit, da li je on ponudio svoju poštenu rieč, bio izjavio na zapisniku: „Ja niesam podao svoju poštenu rieč; gospodin povjerenik Benković ju je podao" — dočim je istog onog dana, takodjer na zapisniku, na upit: Je li za vrieme vašeg prisustva u sobi Njegove Preuzvišenosti bila sa strane kojega od druge dvojice (pod kojim se je moglo razumievati samo Zoreca i Benkovića) ponudjena poštena rieč, odgovorio: „Ne mogu da se sjećam".

— „Ja nikakva protuslovja ne nalazim izmedju spomenutih dviju izjava, jer se druga odnosi na ono, što sam sâm u sobi bio čuo, dočim sam u prvoj iztaknuo, da ja niesam zadao poštenu rieč. Spomenuo sam tada, da je kot. povj. Benković doista podao poštenu rieč, jer sam to kašnje, razgovarajući se sa kolegama, doznao".

— Možete li potvrditi svoje izjave, učinjene na 31 kolovoza o. g kod namjestn. predsjedništva?

— „Mogu".

— Biste li vi bili u stanju, da sve gori naznačene današnje izjave podkriepite pozivom na svoju službenu zakletvu?

— „Bih."

Isti je ponovno izpitan dne 16 rujna.

— Pri vašem jučerašnjem saslušaju rekli ste, da se je Njegova Preuzvišenost gosp. namjestnik prama kot. povj. Benkoviću izrazila na sliedeći način: „Sie wissen schon was ich an das dalmatinische Ehrenwort halte". Pošto je takav izraz gramatikalno nemoguć, a Njegova Preuzvišenost (koja naravno sasvim dobro pozna njemački jezik) može biti upotrebila samo izraz: „Sie wissen schon was ich auf das dalma-

tinische Ehrenwort halte“ ili „Sie wissen schon was ich vom dalmatinischen Ehrenworte halte“ , pozivlje vas se, da razjasnite, na koji se je način Njegova Preuzvišenost upravo izrazila.

— „Ne mogu da se sa svom točnošću sjećam, da li je Njegova Preuzvišenost rekla „an“, „auf“ ili „von“. Ako je „an“ nepravilno, tad može biti rekao „auf“.

E. **Izkaz Karla Zorca**, namjestništvenog koncepiste.

Pozvan, prikazao se c. k. namjestništveni koncepista Karlo Zorec, koji bi ponukan, da odgovori na sliedeća pitanja.

— Sjećate li se, da ste na 14 srpnja o. g. bili pozvani u sobu Njegove Preuzvišenosti i s kojeg razloga?

— „Ja se sjećam, da sam onaj dan, zajedno sa namjestništvenim konceptnim vježbenikom Ghetaldiem, bio pozvan pred Njegovu Preuzvišenost. Kad smo mi stupili u sobu, nadjosmo tu, osim Njegove Preuzvišenosti, gosp. c. k. kotarskog poglavara Tichya i c. k. kotarskog komesara Benkovića. Njegova Preuzvišenost nam priobći, kako je neki nevini izraz D.ra Gloninga, izrečen pred namjestništvenim savjetnikom Smirićem, a što ga je ovaj potonji kazao činovnicima svog odsjeka, prokrčio sebi put do javnosti i postao dopokon predmetom mrzkih napadaja u „Narodnom Listu“ proti pomenutom praktikantu. Njegova Preuzvišenost pozva Ghetaldia i mene, da izjavimo, da li smo mi ikako sudjelovali takoj indiskreciji. Ghetaldi odgovori: „Ne“. Kad je Njegova Preuzvišenost upravila meni isti upit, odgovorih i ja nečno; tim više, što se ja niesam nalazio u sobi, kada je gosp. namjestništveni savjetnik Smirić pripoviedao u VI. odsjeku stvar, o kojoj se radi, jer sam ja onaj čas bio otišao u registraturu, da tražim neke spise. Kada se povratih, nadjoh u sobi Benkovića, Ghetaldia i još jednog četvrtog kolegu, kojega se sada ne sjećam. Mogao je biti ili Stipanović ili Rendić ili Basioli. Na dalji upit Njegove Preuzvišenosti, da li ja dolazim u doticaj sa suradnikom „Narodnog Lista“, Kisićem, odgovorih, da sam se upoznao slučajno s ovim gospodinom, otrag dvie godine od prilike, na nekom plesu; ali da se odtad niesam nikada s njime sastao. Kad je Njegova Preuzvišenost opazila, da je ipak koji god od nas morao proturiti stvar u javnost, prihvati rieč kotarski komesar Benković, koji je dotle tiho govorio s gos. kotarskim poglavarom Tichyem, te reče: „Ja mogu Vašoj Preuzvišenosti dati svoju poštenu rieč“..... U ovom času Njegova Preuzvišenost prekine mu rieč i reče mu, od prilike, ovo: „Ich habe Ihnen bereits gesagt,

vas ich von Ehrenwort halte. In einem Lande, wo so viel....“ (Ja sam vam već rekao, što ja držim do poštene rieči. U zemlji, gdje toliko....) Budući da je Njegova Preuzvišenost bila vrlo uzrujana, te je vrlo brzo govorila i hodila gori i doli po sobi, izmakoše mi sasvim i smisao i rieči daljeg njegova govora. Ja niesam čuo, da je Njegova Preuzvišenost što govorila o „dalmatinskoj poštenoj rieči“. Benković na novo pokuša, da govori, ali mu Njegova Preuzvišenost to ne dopusti, te ga odpusti s riečima: „Wir sind fertig“. Zatim mi, sva trojica, izidjosmo iz sobe Njegove Preuzvišenosti. Ni ja, ni Ghetaldi, ne ponudismo svoje poštene rieči“.

— Gospodin namjestništveni koncepista Zorec pozvan je, da se izrazi o riečima, što su stavljene u usta Njegovoj Preuzvišenosti u br. 70 „Narodnog Lista“.

— „Ja se mogu jedino pozvati na ono, što sam malo prije rekao, te izjaviti, da se ne sjećam, da sam čuo rieči u onom obliku, u kojem su navedene u „Narodnom Listu“.

— Što se je kasnije dogodilo?

— „Kad smo mi izišli iz sobe Njegove Preuzvišenosti, susretosmo, blizu sobe upravitelja pomoćnih ureda, namjestništvenog savjetnika Smirića. S njime je bio, mislim, gosp. konceptni vježbenik Stipanović. U hodniku sjedili su neki poslužnici. Benković, koji bijaše jako uzrujan, reče namjestništvenom savjetniku Smiriću talijanski: „On neće da nam da govoriti; ne vjeruje poštenoj besjedi; šta ćemo učiniti“?

— S kim ste vi govorili o dogadjaju? Kako vi to tumačite, da jedan razgovor, što se vodio izmedju Njegove Preuzvišenosti i trojice činovnika, mogao je, i ako ne sasvim tačno, prodrieti u javnost i dopokon u novine?

— „Ja sam govorio jedino sa svojim kolegama u departementu, s Benkovićem i s Ghetaldiem, te sam se vrlo čuvao, da o toj stvari što izvan ureda govorim s kojom osobom. Zabrinut za to, što bi ovaj posao, o kojem su već znale mnoge osobe, mogao i ako u izkrivljenom obliku prodrieti u javnost i u štampu, što bi moglo prouzrokovati meni i mojim drugovima kakvih neugodnosti, rekoh sutradan kotarskom komesaru Benkoviću, da ovako izkrivljene viesti razturene štampom mogle bi nam škoditi, te da bi bilo uputno, ako se on poznaje s urednikom Biankiniem, da bi ga zamolio, ako mu dodju do uši izkrivljene viesti o dogadjajima, koji se zbivaju unutra u namjestništvu, neka ih ne tiska. Benković mi je kasnije priobćio, da je on faktično bio kod urednika Biankinia, koji mu je, na odnosnu molbu, odgovorio: „Dobro!

dobro!“ Benković nije, što ja znadem, spomenuo pred Biankinom skorašnji dogadjaj“.

— Možete li vi potvrditi sadržaj zapisa sastavljena u presidijalnom uredu na 31 kolovoza o. g.?

— „Da.“

— Možete li vi današnje svoje izjave potvrditi s pozivom na službenu zakletvu?

— „Da“.

— Imate li još štogod da dodate?

— „Kada sam ja pozivao Rendića, da čuva tajnu u ovom poslu, pošto bi meni bilo neugodno, da bi se javno mnienje njim bavilo, Rendić mi odgovori: Zašto? Njegova Preuzvišenost mi je sama rekla: „Hajdete i pripoviedajte naokolo ono, što vam rekoh“.

Zapisnik

sastavljen kod predsjedništva c. k. prizivnog suda u Zadru dne 17 rujna 1904 u prisutnosti Njegove Preuzvišenosti predsjednika prizivnog suda D.ra Gertschera.

F. **Izkaz Ivana Rendića**, c. k. prislušnika.

Pozvan, pristupi c. k. prislušnik Ivan Rendić pl. Miočević, dodieljen pokrajinskom sudu u Zadru, 27 godina, te opomenut na istinu kao svjedok, izpitan, kaže što sliedi:

„Iza kako je izašao onaj članak u „Narodnom Listu“ o njemačkoj koloniji, u jutro sliedećeg dana pozvao me je gospodin poglavar Tichy, koji — kad sam k njemu došao — upita me, kako je došao u javnost stavak u članku, koji se bavi s mojim dopustom. Ja sam mu rekao, da činjenica, navedena u gore rečenoj novini, ne odgovara absolutno istini, jer da sam dopust zaista dobio, a da u novini stoji, da nisam, te da sam spravan dati izjavu, da se stvar izpravi. On mi na to reče, da ne služi.

Ja mu ponovno uztvrdim, da se absolutno ni direkte ni indirekte niesam miešao u tu stvar. Tichy je još dodao, da gosp. namjestnika nije ni najmanje uzbudio rečeni članak, jer da u obće ne daje važnosti istome, ali da je infamno tako izkrivljene viesti u javnost proturiti. Pri ovoj prigodi poglavar je Tichy izustio sumnju, da je stvar potekla iz ustiju namjestništvenog činovnika.

Na razjašnjenje onoga, što sam kazao glede mog dopusta, izjavljujem sliedeće: Bit će od prilike 4 mjeseca, da sam brzojavno bio zamoljen od otca, da bi ga dopratio do Rieke, u svrhu da se dade pregledati od tamošnjeg specijaliste za očne bolesti zbog jedne katarate na oku. Odmah sam pošao k savjetniku Rubelli, te mu rečem, što je na stvari i zamolim 3 dana dopusta. Opažam, da je gosp. savj. Rubelli bio poglavica trećeg departementa, gdje sam ja onda radio. On mi reče, da je zadovoljan, ali da se obratim presidijumu. Pošav u presidij, rečem poglavaru Tichyu, što je na stvari, te ga zamolim za tri dana dopusta. On mi na to reče, da namjestniku nije drago, da se pitaju kratki dopusti, već on daje rado u svoje vrieme tri sedmice. Zapita me: ne bi li mogla majka ići ili brat? Ja mu onda primjetim, da je majka slabašna, te zaposlena, a brat da trpi i da je boležljiv nakon smrti ženine. On me onda zapita: jesam li govorio sa savjetnikom Rubelliem i da li on pristaje; na što mu ja odvratim, da sam se s njime sporazumio i da je zadovoljan. On mi na to reče: „Idite, ali da se gospodin savjetnik ne tuži, da mu fali činovnika“.

One iste večeri bio sam u gostioni ex Prokop i tu sam pripoviedao mojim drugovima za stolom o bolesti mog otca, te o mom putovanju u Rieku, a uz to, bez ikakve zlobne namjere, spomenuo sam i potežkoće, koje mi je ovom prigodom pravio gosp. poglavar Tichy, pošto se radilo o jednom dopustu ne u zabavne svrhe, već u svrhu, da pratim bolestna stara otca. Ondje za stolom bili su: c. k. pol. komesar Bulić, komesar Ćurlica, vježbenik Loger i dva gimnazijska profesora, kojima ne znam imena. Od one večeri nije se o toj stvari više govorilo, dok na jednom nije u poznatom članku izašla neistinita viest o uzkraćenju dopusta.

Poslie podne onog istog dana, kojeg sam prije podneva bio u gospod. Tichya, te vodio s njim razgovor, o kojemu u početku ovog mog saslušaja, bio sam pozvan k gosp. namjestniku, koji, kad sam mu ušao u sobu, upita me, kako je ta stvar mog dopusta prodrla u javnost. Ja mu na to odvratim, da ne znam, te mu obrazložim cielu stvar mog dopusta.

Svršiv moje obrazloženje, koje se sudaralo sa onim, što sam sada na zapisnik izjavio, rečem ove rieči: „Excellenz, ich kann Sie versichern, dass ich mich in die ganze Angelegenheit nicht hineingemischt habe und ich bin bereit Ihnen mein Ehrenwort zu geben“. Dok sam ja obrazloživao, kako gore rekoh, gosp. namjestnik mirno je slušao, tako da me nije nikad prekinuo, ali čim sam spomenuo rieč „Ehrenwort“, skoči uzbunjen, te reče mi: „Was, was, Ehrenwort? Bei Dalmatinern gibt es kein Ehrenwort“, te odmah nadostavi: „Leute, die auf einer

öffentlichen Strasse eine Katzenmusik machen einem Menschen, der sich harmloser Weise ausgedrükt hat: ich sperre die Carriere ein, wenn auch zwanzig Jahre, das versichere ich Sie bis der Schuldige bekannt wird. In eine Redaktion eines „Narodni List“ lauten zu einem gewissen Biankini, das steht unter der Würde eines politischen Beamten, welcher einer Elitekörperschaft angehört“ i nastavi, da bi bilo bolje, da dotičnik sam izadje, nego da trpe zbog njega valjda nevini, na kojima leži sumnja; da je služio toliko godina i da takova šta nije vidio.

Te rieči su me, naravno, jako dirnule, pošto sam kao siromašan mladić stupio u političku službu, ne da pravim karieru, već da si pošteno zaslužim komad hljeba, ostajuć pako uviek sviestan svoje časti i ponosa. Iza spomenutih namjestnikovih rieči poklonio sam mu se i izašao iz sobe. Cielom razgovoru prisustvovao je Tichy.

Uvriedjen u svojoj časti, ono isto poslie podne, čim sam izišao iz sobe gosp. namjestnika, tvrdo sam odlučio izstupiti iz političke službe, i prieći na sud, te sam se u tu svrhu odmah obavješćivao kod gosp. sudskog pristava Buzolića, kojega sam trevio na Novoj Obali i kojemu nisam ništa pričao o stvari, a on me uputio k gosp. prizivnom savj. Friedlu, komu sam pošao iste večeri, te mu stvar potanko izpripovjedio i zamolio ga za mjesto vježbenika.

On mi na to odvrati, da mjesta toli vježbenika koli prislušnika imade slobodnih, ali da moram čekati za vidjeti, hoću li biti stavljen pod dišiplinarnu iztragu, jer u tom slučaju ne bi me mogli primiti, dok se stvar ne rieši.

Ostao sam u Zadru, premda sam imao pravo na dopust, i čekao sam, što će se izvaliti, te kad sam vidio, da o dišiplinarnoj iztrazi nema govora, predao sam molbu na predsjedništvo namjestništva, moleći, da mi je prosliedi. Istog ili susljednog dana iza predaje molbe pozvao me je gosp. dvorski savj. Nardelli, te me tom prigodom pitao, zašto izstupam iz političke službe, a ja sam mu rekao, da se je prigodom mog preslušanja radi poznatih članaka gosp. namjestnik izrazio uvriedljivo za čast Dalmatinaca. On mi reče, da mu opetujem rieči, koje je bio izustio gosp. namjestnik; a ja sam mu tačno sve opetovao, kao što sam izjavio u ovom svomu saslušanju.

Gosp. dvorski savjetnik reče mi, da sam valjda prečuo, ali mu ja onda odvratih, da ako sam ja prečuo, niesu prečuli drugi, pred kojima se je namjestnik takodjer uvriedljivo izrazio. On mi na to primjeti, da — ako je rekao one uvriedljive rieči, da ih je rekao u času uzrujanosti; ali mu ja nadometnem, da sam se i ja našao više puta u stadiumu uzrujanosti, ali da sam uviek pazio na eventualne posljedice mojih rieči. Na to bi prijavljen gosp. dvorski savj. Hočevar i ja sam izašao.

Drugi, pred kojim bi se gosp. namjestnik bio uvriedljivo izrazio, kako što sam to izjavio gosp. dvorskom savj. Nardelliu, bili bi c. k. polit. komesar Benković, koncepist Zorec i vježbenik Ghetaldi. Dan iza kako sam naime bio preslušan kod gosp. namjestnika, našao sam se za ručkom u gostioni Visentini sa Ghetaldom, te mu izpripovjedim o uvredi, koja je bila nanešena nama Dalmatincima, ne znajući, da se i njima bilo dogodilo što slična, a na to mi Ghetaldi reče, da je i Benkoviću u njegovom i Zorčevom prisustvu rekao ove rieči: „Sie wissen schon was ich auf das dalmatinische Ehrenwort halte“ i da je nastavio, ali da se drugih rieči pravo ne sjeća, već smisao bi bio, da u zemlji, gdje vlada mržnja i kleveta, ne obstoji rieči poštene; ali opetujem, da se Ghetaldi nije sjećao tekstualnih rieči.

Videći, da se je s mojim slučajem opetovno gospodin namjestnik uvriedljivo izrazio i videći vez izmedju ovih izjava, nagovarao sam D.ra Basiola, Boškovića, Ghetaldia i Benkovića, da idemo k gosp. namjestniku i da ištemo kakovo razjašnjenje. Ovi su bili skloni, ali su tvrdili, da, kad ne idu svi korporativno, šta bismo išli trojica, četvorica. Gospodin Benković imao je takodjer nakanu sazvati jednu sjednicu, gdje se imalo razpravljati o našoj affairi sa gosp. namjestnikom. To mi nije Benković rekao, ali sam čuo od svojih kolega, da je u tom pogledu govorio sa poglavarom Tichy, kad je prigodimice u njega bio.

Bit će tomu kakovih 12 ili 14 dana, kad sam htio da doznadem tekstualne rieči, koje je gosp. namjestnik rekao Benkoviću, i našavši ovoga jedne nedjelje na mulu pri dolazku brzog parobroda iz Dalmacije, upitao sam ga: da li je istina, da mu je namjestnik rekao rieči, koje sam bio doznao od Ghetaldia, a on mi je odvratio, da za rieči: „Sie wissen schon, was ich auf das dalmatinische Ehrenwort halte“ ne može da se sjeća, da li ih je gosp. namjestnik baš tako kazao, ali da nije izključeno, da mu ih je rekao, jer da je u onom času, kad je s njime govorio — valjda uslied uzbudjenosti — mogao i prečuti, nu da se sjeća veoma dobro rieči, koje mi je Benković talijanski ovako naveo: „In una terra, ove predominano spergiuri e calunnie, non c'è parola d'onore“, koje rieči bi namjestnik bio rekao njemački u prigodi, kad mu je Benković htio dokazati svoju nevinost, davajući mu poštenu rieč.

Gosp. Zorec reče mi, da je takodjer čuo, kako je namjestnik rekao

rieči: „in einem Lande“ i još nekoliko, ali da ih se ne sjeća, jer se gosp. namjestnik bio okrenuo na drugu stranu, a on, nervozan, izgubio niz. Rieči: „Sie wissen.... halte“, da se ne sjeća.

Večeri istog dana, kad se zbio razgovor izmedju mene i gospod. namjestnika, ja sam cieli sadržaj istoga javio pismom svome šuri D.r Romagnolo u Split, moleći ga, da bi otca moga pripravio na moj izstup iz političke službe, a otcu pisao sam tek iza jedno 20 dana kašnje. Medjutim sliedilo je dopisivanje izmedju mene i rodbine, koja je nastojala, da ostanem u političkoj službi, u kojoj sam već dulje vremena prakticirao, te imao u prosincu pravo, da položim izpit i postao bih bio odmah u siečnju ili veljači koncepistom.

O cielom poslu ja sam javno govorio i prije, nego li sam izstupio iz političke službe. Kad sam naime još na namjestništvu bio, desio sam se jednom na „Wurmbrandu“, gdje me je gosp. Borčić, narodni zastupnik, pitao, zašto izstupam iz političke službe, a ja sam mu pričao cielu zgodu. Sa zastupnikom Biankiniem, te sa zastupnicima D.r Klaićem i D.r Trumbićem trevio sam se više puta, i, upitan, kazao sam i njima, što i tiekom ovog saslušaja.

I poslie izstupa iz političke službe ja sam javno i bez obzira pripoviedao o slučaju“.

— Predočuje se izjava gosp. namjestnika baruna Handela, te ona gosp. poglavara Tichya.

— „Ja ne mogu nego opetovati sve ono, što sam do sada kazao; ono, što sam govorio, sama je i čista istina.

Imam još da nadodadem, kako moj izstup iz političke službe ne sadržava, niti direktno niti indirektno, priznanje, da bih ja bio napisao ili nadahnuo spomenuti članak o njemačkoj koloniji, koji je tiskan bio u „Narodnom Listu“, već izstupio sam jedino radi uvrede, nanešene meni i mojemu narodu“.

Zaključeno time, da je svjedok sam kazivao u pero nazočni preslušaj.

Svojevoljno pristupi gosp. Rendić, te izjavi, što sliedi:

Pri koncu svoga govora, kada mi je gosp. namjestnik kazao, da će eventualno obustaviti promaknuće do 20 godina, dok se krivac iznadje, dodao je još ponavljajući dva ili tri puta: „Sagen Sie das Ihren Kollegen mit welchen Sie abends beisammem sind“.

Ja sam spravan, da do prigode zakletvom potvrdim sve ono, što što sam danas kazao i što je sadržano u ovom zapisniku.

Izjava.

G. **Izjava Nika Nardellia**, dvorskog savjetnika:

Pošto se je sudski prislušnik pl. Rendić, na svomu saslušaju 17 rujna 1904 kod ovdašnjeg prizivnog suda, u jednoj tački pozvao i na me, nalazim se ponukovan, da izjavim ovo:

Na 10 kolovoza o. g., dakle u vrieme, kad se Njegova Preuzvišenost g. namjestnik nalazio na dopustu i kad sam ja interimistično imao da upravljam namjestništvom, podastre ondašnji konceptni vježbenik plem. Rendić molbenicu, da bude primljen u sudsku službu.

Nekoliko dana kašnje dadoh pozvati k sebi konceptnog vježbenika pl. Rendića i zapitah ga za razjašnjenje vrhu jedne rješitbe, što je on bio sastavio.

Pošto mi je dao pitano razjašnjenje, zamoli me, da se što brže sprovede njegova prošnja predsjedništvu prizivnog suda.

Ja mu odgovorih, da budući da će se Njegova Preuzvišenost povratiti do koji dan, ja neću da o tom odlučim prije dolazka Njegove Preuzvišenosti.

Na to zapitah Rendića, čemu on hoće da ostavi političku službu.

Rendić mi tada pripovjedi, da ga je Njegova Preuzvišenost g. namjestnik težko uvriedio, i ja cienim, da mi je ponovio rieči, koje da je Njegova Preuzvišenost tom prigodom upotrebila.

Po svom najboljem znanju i savjesti ne mogu se više tačno sjetiti teksta rieči, koje mi je tada Rendić ponovio, jer onda niesam mogao predvidjeti, da bih, nakon više sedmica, mogao biti pitan o letimičnom razgovoru s Rendićem.

Ostade mi samo u pameti dojam, da je Rendić tvrdio, da je bio težko dirnut u čast i da se je pokazivao uvriedjenim.

Sjećam se još, da sam ja, s namjerom da Rendića umirim, ovome odgovorio, da će biti valjda zlo shvatio rieči Njegove Preuzvišenosti, a da je Njegova Preuzvišenost onom prigodom, s obzirom na utvrdjene indiskrecije, s pravom bila vrlo uzrujana, pa da, i ako je govorila oštro, to se nije jamačno moglo zbiti u namjeri, da koga uvriedi u svojoj časti.

Rendić još jednom ponovi svoju čvrstu odluku, da izadje iz političke službe, pa budući da ja ne htjedoh u Rendiću pobuditi uvjerenje, da ga se hoće zadržati pod svaku cienu, prekinuh razgovor.

Budući da sam ja u ono vrieme, baš radi izočnosti Njegove Preuzvišenosti pa i radi toga, što su mnogi viši namjestništveni činovnici

bili na dopustu, bio u službi veoma zaposlen, niesam se više bavio Rendićem, ni njegovim tužbama.

To je uzrok, da mi je o cielom kratkom razgovoru, nakon više nedjelja dana, ostala samo nejasna uspomena.

U Zadru, 19 rujna 1904.

N. NARDELLI,
c. k. dvorski savjetnik.

Odluka

ministra-predsjednika kao upravljača ministarstva unutrnjih posala, kojom je utvrdjen rezultat službene iztrage, izvedene, na predlog gosp. namjestnika, vrhu obtužbe, što se je proti ovomu digla u broju 70 „Narodnog Lista“ 31 kolovoza:

N. 6826
M. I. Beč, 28 rujna 1904.

Gosp. c. k. Namjestniku u Zadru.

Službena iztraga, naredjena na priedlog Vaše Preuzvišenosti mojim odpisom 10 rujna o. g. br. 6422-M. I. o dogodjajima, koji stoje u savezu sa člankom objelodanjenim u br. 70 „Narodnog Lista“ od 31 kolovoza o. g. koji je bio označen kao „otvoreno pismo“ na Vašu Preuzvišenost, imala je zadatak, s jedne strane da ustanovi glede triju izreka, koje se Vašoj Preuzvišenosti u tom članku stavljaju u usta, pravi tok i sadržaj dotičnih razgovora, koji su se na 14 srpnja o. g. vodili medju Vašom Preuzvišenosti i više činovnika namjestništva, s druge strane da iztraži, kojem činovniku pada na teret krivnja, da je ove službene razgovore iznio u javnost.

U prvom je pogledu službena iztraga, vodjena po zamjeniku Vaše Preuzvišenosti, ustanovila, da tobožnja izreka Vaše Preuzvišenosti: „Sie wissen schon, was ich vom dalmatinischen Ehrenworte halte“, zbilja nije pala. U suglasju sa izjavom Vaše Preuzvišenosti, proizlazi naime iz izjava svjedokâ prisutnih razgovoru: kotarskog poglavara Ivana Tichy i kotarskog povjerenika Vjekoslava Benkovića, da je već u prijašnjem stadiju razgovora Benković, na komu je bila sumnja, da je razglasio nepovoljno tumačenje jednog nevinog izraza svog uredovnog kolege, te izravno ili neizravno doprinio objelodanjenju istoga u članku „Narodnoga Lista“ od 13 srpnja 1904, pokušao od sebe odkloniti ovu sumnju time, da je svoju nevinost poštenom rieči podkriepio; što je Vaša Preuzvišenost odbila s obrazloženjem, da se ne mogu predležeći momenti

sumnje, koji se temelje na konkretnim činjenicama, obezkriepiti jednostavnim pozivom na svoje poštenje, nego da ih valja razjasniti ili oprovrgnuti. Kad je povjerenik Benković u prisutnosti naknadno pridošlih činovnika: namjestništvenog perovodje Dragutina Zorca i namjestništvenog perovodnog vježbenika Nikše pl. Ghetaldi ponovno svoju nevinost podkriepio sa poštenom rieči, Vaša je Preuzvišenost uprav odnoseći se na ono, što se je govorilo, tu poštenu rieč iznova odbila, sa riečima: „Ja sam Vam prije rekao, što mislim o poštenoj rieči (ich habe Ihnen früher gesagt was ich vom Ehrenworte halte)“. Da pri tome nije bilo govora o „dalmatinskoj“ poštenoj rieči, proizlazi ne samo iz naravnog saveza govora, nego biva podpuno potvrdjeno izjavam Vaše Preuzvišenosti, kotarskog poglavara Tichy-a, povjerenika Benkovića i perovodje Zorca, koje se izjave u bitnosti sudaraju, te svaku sumnju izključuju. Protivna, sasma osamljena, izjava vježbenika plem. Ghetaldia, koji hoće da je čuo izraz „dalmatinska poštena rieč“, biva ovim oprovrgnuta.

Što se tiče druge izreke Vaše Preuzvišenosti, citirane samo u hrvatskom jeziku u članku „Narodnog Lista“ od 31 kolovoza o. g.: „U zemlji, gdje vladaju vjerolomstva i klevete, nema poštene rieči“, proizlazi iz izjavâ četvorice, koji su bili prisutni tom razgovoru, da u istinu ni jedan od ovih nije u stanju, da navede tačno tekst rieči; nu da bez dvojbe izreka nije bila rečena njemački u obliku, koji bi odgovarao tekstu „Narodnog Lista“. Peta prisutna osoba, perovodja Zorec, nije izreku u obće razumio, jer nije bila glasno izrečena, a izgovorena hodajući gore dolje po sobi, te se s toga ne može na nj dalje obazrieti.

Iz napomenutih svjedočanstva proizlazi jedino sa stalnošću, da je Vaša Preuzvišenost u neposrednom savezu sa odbijanjem poštene rieči, ponudjene od Benkovića, njega uputila na to, da u zemlji ima mnogo neprijateljstva i mnogo parnica radi krivih svjedočanstva, te da se s toga Vaša Preuzvišenost ne može zadovoljiti jedino sa pozivom na poštenje, eda se obezkriepi kakva sumnja.

Taj izpadak saslušaja stoji u podpunom suglasju sa izjavom Vaše Preuzvišenosti, da ste tiekom svoga službenog djelovanja u Dalmaciji, u službenim krugovima kao izvan njih, upoznali mnogo poštenih ljudi, o rieči kojih Vi ne biste ni najmanje sumnjali.

Treća izreka, koja se pripisuje Vašoj Preuzvišenosti: „Was? Was? Ehrenwort! Bei Dalmatinern gibt es kein Ehrenwort!“ bila bi pala u drugom razgovoru, kad no je tadanji namjestništveni perovodni vježbenik Ivan pl. Rendić-Miočević, radi neistinitog navoda u pomenutom članku „Narodnog Lista“ od 13 srpnja o. g., koji se je ticao njegove

osobe, bio pozvan po Vašoj Preuzvišenosti na odgovornost u prisutnosti kotarskog poglavara Tichya.

Vaša Preuzvišenost izjavila je podpunom stalnošću 14 rujna o. g. na zapis, da je uvjerena, da niti Rendić, niti Vaša Preuzvišenost tiekom cielog razgovora niesu u obće govorili o poštenoj rieči, da Vaša Preuzvišenost prije navedenu rečenicu, koja je već po svojoj vanjskoj formi sasma tudja vašem načinu govora, nije rekla, da što više ovaj dio napadaja oskudieva svakog faktičnog temelja.

Na jednaki način kotarski poglavar Tichy, koji pripovieda jako izcrpivo tiek razgovora, koji se je vodio izmedju Vaše Preuzvišenosti i tadanjeg perovodnog vježbenika plem. Rendića, misli, da se sa sigurnošću može sjećati, da ne bi sa strane Rendića ponudjena poštena rieč, niti da se je u obće vodio govor, koji bi se bio ticao ovog predmeta, te da po tome rieči, navedene u članku „Narodnog Lista“, niesu pale.

Ivan plem. Rendić, koji je medjutim bio imenovan sudbenim prislušnikom, navadja naprotiv pri saslušaju 17 rujna o. g., da se je on u razgovoru 14 srpnja o. g. svakako izjavio spremnim dati svoju poštenu rieč, da on nije na nikakav način učestnik neistinite viesti, koja se njegove osobe tiče i koja je sadržana u članku „Narodnog Lista“ 13 srpnja o. g., na što da je Vaša Preuzvišenost izustila izreku: „Was? Was?“ i t. d. kako no je to sadržano u članku „Narodnog Lista“ 31 kolovoza. Pri ovoj tvrdnji ostade prislušnik Rendić i nakon što su mu bile predočene izjave Vaše Preuzvišenosti i kotarskog poglavara Tichya.

Pri ovom protuslovlju, prikazuje se kao u prvom redu pretežita za zaključni sud procjena moralne težine izjavâ jedne i druge strane.

Iz svjedočanstva kotarskog povjerenika V. Benkovića osim toga proizlazi, da je prislušnik plem. Rendić, kad je iza 27 kolovoza o. g. slučajno susreo na putu kotarskog povjerenika Benkovića, upitao ovoga, što Benković drži o dementiju, koji je bio objelodanjen u „Smotri Dalmatinskoj“ 27 kolovoza. Kad ga je Benković zamolio, da ga ostavi na miru sa ovom stvari, o kojoj u obće neće ništa više da znade, odgovori mu Rendić: „Kako ne, kad i Ghetaldi kaže, da je spravan zakleti se, da je od vas (Benkovića) čuo rieči: „Sie wissen schon, was ich vom dalmatinichen Ehrenworte halte — i — bei den Dalmatinern gibt es kein Ehrenwort“. Benković oporeče to Rendiću i izjavljuje, da je ovaj izjavu Ghetaldia zlo razumio.

Pošto je odgovorni urednik „Narodnog Lista“, pismom 18 rujna o. g., odklonio, da stavi na razpoloženje uredovnoj iztrazi dokaze, koji navodno njemu stoje na razpolaganju za tvrdnje, sadržane u pomenutom

članku, to za prosliedjenje iztrage u ovom smjeru nema nikakva temelja.

Sabrav sve izpadke izvidâ, ne prikazuju mi se izrazi u članku „Narodnog Lista“ od 31 kolovoza o. g., koji se stavljaju Njegovoj Preuzvišenosti u usta, niti po navedenom slogu niti po navedenom smislu dokazani, te sam dapače osvjedočenja, da, kao što je Njegova Preuzvišenost sama izjavila, Vašoj Preuzvišenosti nije bilo ni na kraj pameti, da od sumnje, koja je postojala proti pojedinim činovnicima političke uprave, uzpostavi ma kakav odnošaj sa dalmatinskim pučanstvom u njegovoj cjelini.

O pitanju, kojim činovnicima pada na teret, da su donieli u javnost službene razgovore, koji su se 14 srpnja vodili medju Vašom Preuzvišenosti i vašim podredjenicima, ne može se izreći izcrpiv sud, radi pomanjkanja gradiva uredništva „Narodnog Lista“. Činovnici, upleteni u ovom poslu, koji još pripadaju političkoj upravi, izjavljuju jednodušno, da ne samo ne stoje ni u kakvom savezu sa objelodanjenjem „Narodnog Lista“, nego da su u cieloj ovoj stvari u obće samo uredovnim kolegama učinili potanja priobćenja.

U tome se ne može uvidjeti službeni prekršaj, već s razloga, što je Vaša Preuzvišenost sama potakla činovnike, koji su bili 14 srpnja pozvani na odgovornost, da pitanje: tko je kriv priobćenja unutarnjih uredovnih dogadjaja u „Narodnom Listu“, kao i shvaćanja Vaše Preuzvišenosti o dužnostima činovnika u tom pogledu, pretresaju sa svojim uredovnim drugovima.

Naprotiv navadjaju dotični politički činovnici, da vježbenik plem. Rendić, koji je tada još bio kod namjestništva na službovanju, nikako ne taji, da je razprostranio stvar, bilo u velikoj javnosti, bilo u privatnim krugovima.

Sadanji prislušnik plem. Rendić to sam izriekom priznaje.

Ocjena ovog njegova postupanja ne spada u okvir sadanje iztrage.

Pozivljem Vašu Preuzvišenost, da dadete objelodaniti sadržaj ovog odpisa na zgodan način, te da dostavite otiske ove publikacije, uz prilog ovjerovljenih prievoda zapisâ saslušaja, predsjedništvu zemaljskog sabora s pozivom, da stavi na razpolaganje svakom zemaljskom zastupniku po jedan otisak publikacije sa zapisnicima.

VII.

I previše je frapantan kontrast izmedju zapisnika, koji u glavnom potvrdjuju navode „Narodnoga Lista“ i Körberove odluke, koja ih proglašuje „nedokazanim“. Za to se je pravom primjetilo, da ova odluka nema ni pravnog temelja ni logične veze. Odlučila je „moralna“ težina = težina „goldkragena“!....

Ministar-predsjednik, riešavajući i namjestnika i izložene činovnike, mislio je, da će jednim hitcem ubiti dva zeca, da će na koncu konca svi ostati zadovoljni, što je, kraj žive koze, i kupus ostao spašen. Ali se je u svomu računu prevario, jer se ovdje nije radilo o držanju činovnikâ, već o uvriedjenom poštenju ciele zemlje.

Sviestni toga, sastaše se u sriedu dne 5 listopada narodni zastupnici u biblioteci Paravia, koja im je bila uslužno ustupljena od zadarskoga načelnika D.ra Ziliotta, te uzeše u pretres zapisnike i odluku. Sjednica je trajala od 6 do 10½ poslie podne. Rezultat je bio taj, da svi do jednoga ostadoše duboko uvjereni, da je u dotičnoj prigodi barun Handel zbilja težko uvriedio čast Dalmacije. Prama tomu uvjerenju, poprimiše glede sutrašnje otvorne sjednice sabora jednoglasno zaključak, koji je do čina morao ostati tajan.

U četvrtak u jutro, dne 6 listopada, u 10 sati bila je u metropolitanskoj crkvi obična svečana misa pred otvor saborskog zasjedanja. Od zastupnikâ bio je nazočan sâm predsjednik sabora.

U 12 sati sliedio je otvor. Oko sabornice okupilo se množtvo svieta, tako da je prolaz bio vrlo mučan. Žandari su s napetim bodežima svuda nicali kao gljive iza kiše i zatvarali ulaze ulica, kao da smo u obsadnom stanju. Oko 20 žandara bilo je konsignirano u sgradji hrvatske gimnazije, kao da prieti prevrat. Namjestnik nije došao, po starom običaju, „širokom ulicom“, već postranom „ulicom staroga kazališta“, u koju žandari nisu dopuštali, da itko pristupi, i točno u 12 sati stupio je u sabornicu, praćen od dvorskog savjetnika Nardellia i

namjestništvenih savjetnika Marojčića, Maddirazze i Golfa. Medjuto je občinstvo bilo pušteno u galerije, koje se dubkom napuniše. Namjestnika je na vratima dočekao predsjednik sabora D.r Ivčević i on je ravno otišao prama svojoj stolici. Niti su se zastupnici digli sa svojih sjedala, niti se je on usudio da okom preleti sabornicu. Neki zastupnici, koji mu sjede nasuprot, okrenuše mu ledja.

Predsjednik D.r Ivčević stao je čitati svoj govor, u kome je najprije spomenuo vrline i zasluge preminulog člana sabora Ante viteza Šupuka (Zastupnici ustaju i kliču: Slava!), a za tim je najavio razne zakonske osnove, koje će zemaljski odbor podastrieti saboru na ustavno pretresanje. Završio je govor običnim trokratnim „živio“ Njegovu Veličanstvu.

Netom je predsjednik svršio govor, ustaje Nestor dalmatinskog sabora D.r Pero Čingrija, predsjednik kluba hrv. narodne stranke i načelnik Dubrovnika, te počimlje da čita izjavu: „Podpisani zastupnici . . .“ (Predsjednik ga prekida: „Molim, sada ima rieč g. namjestnik“.) Čingrija čita dalje: „. . . na saboru dalmatinskomu uvjereni su“. . . (Predsjednik zvoni i pozivlje se na pravilnik. Nastaje buka. Zastupnici viču: „Namjestnik neće više ovdje govoriti! Mi smo ovdje gospodari! Neka govori D.r Čingrija! Čujmo! Čujmo!“ Namjestnik čini znak rukom predsjedniku, da se on odriče rieči.) Nastaje tišina i D.r Petar Čingrija čita nesmetano prije hrvatski, pa talijanski sliedeću izjavu:

„Podpisani zastupnici na saboru dalmatinskomu uvjereni su, da je Njegova Preuzvišenost c. k. namjestnik barun Erazmo Handel u poznatoj prigodi dne 14 jula 1904 težko uvriedio čast ove zemlje.

Obzirom na to podpisani izjavljuju, da neće sudjelovati saborskom radu sve dotle, dok barun Erazmo Handel bude obnašati čast c. k. namjestnika kraljevine Dalmacije.“

Zadar, 5 oktobra 1904.

D.r P. Čingrija — D.r A. Trumbić — G. Vukotić — D.r Ziliotto — J. Biankini — L. Borčić — J. Kulišić — B. Korlaet — D.r Ghiglianovich — D.r Krekich — D.r Kvekvić — D.r P. Klaić — D.r Salvi — D.r Dulibić — D.r Grgić — V. Perić — A. Radić — D.r Pini — D.r Verona — V. Šimić — D.r Majstrović — D.r Mangjer — D.r Marović — Matas — D.r Smrkinić — D.r Arneri — N. Ribičić — D.r Tresić — I. Prodan — J. Carić — D.r Štambuk — V. Milić — D.r Katnić — D.r M. Čingrija — D.r Zaffron — M. Radimiri — Bakota.

Još prije nego je D.r Čingrija završio talijansko čitanje izjave, namjestnik, koji je već ustao sa svog mjesta, uputi se prama vratima, a za njim se osukaše vladini savjetnici. Diže se odjednom trideset ruku, da mu prstom pokažu vrata. Zaletiše se za njim zastupnici D.r Klaić i D.r Majstrović, te ga na vratima vrlo drastično apostrofiraše. U sabornici i na triemovima zaori: „Van! Van Handel! Van nedostojni“! Kad se za njim zatvoriše vrata sabornice, galerije udariše u dugotrajno odobravanje. Zastupnici dolje čestitaju D.ru Peru Čingriji i kùpe se oko predsjednika, a na galeriji viče se: „Evala zastupnici! Živio D.r Čingrija! Dolje nedostojni namjestnik!“

Predsjednik pokazuje zastupnicima spis, uručen mu prije izlazka od dvorskog savjetnika Nardellia:

„Presvietli gospodine! Do časti mi je pozvati Vaše Gospodstvo, neka izvoli priobćiti visokom saboru, da je ovo saborsko zasjedanje, uslied previšnjeg naloga, obzirom na sada učinjenje izjave*), zatvoreno.

Primite, presvietli gospodine, i ovom prigodom izraze mog podpunog počitanja. C. K. namjestnik Handel“.

Kad je namjestnik izašao na ulicu, bio je dočekan zviždanjem. Žandari se sletiše oko njega, te ga dopratiše sve do namjestništva. Cieli dan i cielu nastajnu noć žandarske patrole stražarile su namjestništvo.

Zastupnici izadjoše svi skupa, te dopratiše D.ra Pera Čingriju do „Hotel Bristola“, gdje su mu bile priredjene srdačne ovacije.

Postupanje zastupnika naišlo je u Zadru na obće odobravanje. Kad je poslie podne izašlo vanredno izdanje „Narodnog Lista“, bilo je razgrabljeno. Svak je sad znatiželjno očekivao razvitak dogodjaja: hoće li barun Handel biti opozvan, ili će biti razpušten sabor? Ugodno se je primila viest, da su zastupnici u jučerašnjoj sjednici, računajući s ovom drugom eventualnosti, uglavili „status quo“, obvezavši se, da će kod eventualnih novih izbora jedna stranka pomagati drugu svugdje, da se održi nepromjenjen današnji položaj.

*) Znači, da namjestnik nije očekivao jednu jednodušnu izjavu, već od svakog kluba napose po jednu.

VIII.

Zemlja, koja je bila brzojavno obznanjena o dogodjajima, zanosno je pozdravila držanje zastupnikâ. Skoro svaki od njih primio je iz svog izbornog kotara brzojavke odobravanja i čestitanja. Na povratku zastupnicima se je priredila srdačna ovacija u Splitu. U Dubrovniku pred stanom D.ra Pera Čingrije, kad se je povratio iz Zadra, svirala je srbska i hrvatska glasba, a omladina je oduševljeno klicala njemu i ostalim zastupnicima.

Sva je štampa, i to ne samo dalmatinska i hrvatska, već u obće slavenska, odobrila čin.

Njemačke novine, a na glavi bečka „Neue freie Presse“, izrabiše ovu prigodu, da izkale, po starom običaju, žuč na Hrvate.

Prenosimo ovdje glasove dalmatinske štampe:

„Narodni List“ (br. 81 od 7 listopada):

Jučerašnji pravoriek cjelokupnog narodnog zastupstva najbolji je odgovor na klevete, proturane kroz njemačku štampu, a prenešene od poluslužbenog lista dalmatinske vlade, proti nama i našemu glavnomu uredniku zastupniku Biankiniu. Jučer se je vidjelo, postoji li spor izmedju namjestnika i zemlje ili baruna Handela i zast. Biankinia; jučer se je ustanovilo: tko laže, a tko istinu kaže. Trideset i sedam zastupnika, medju kojima ima najvještijih pravnika, poslie četverosatne razprave, iza kako proučiše, te uzeše u pretres i zapisnike i odluku, zaključilo je: „da je zbilja Njegova Preuzvišenost c. k. namjestnik barun Erazmo Handel u poznatoj prigodi dne 14 jula 1904 težko uvriedio čast ove zemlje“. Ono, što je jučer sliedilo, bila je neminovna posljedica tog uvjerenja, te istine, koju ne mogahu da obore nikakove izjave, nikakove manevre, kojima se je sa izvjestne strane kušalo u zadnje doba zavesti javnost u bludnju.

Istina je prosjala i opržila nesmiljeno one, koji pokušaše, da ju potame . . .

Narodno zastupstvo izvršilo je svoju dužnost, a kroz jučerašnji

aplauz triemovâ progovorila je i unakrst Dalmacije duša naroda, koja je njihov korak oduševljenjem pozdravila. I time je sa narodne strane ovo pitanje bilo riešeno. Na izjavi D.r Pera Čingrije ni ovaj sabor ni bilo koji drugi neće brisati niti jedne jedine rieči. Dok barun Erazmo Handel bude obnašati čast c. k. namjestnika kraljevine Dalmacije, u njoj neće i ne može biti saborskog rada.

Novi eksperimenti, koje bi pokušala bečka vlada, samo bi povećali ogorčenje. Svakako narodno zastupstvo već se je pripravilo na sve eventualnosti, te je na preksinošnjem sastanku ugovorilo medjusobnu solidarnost i za eventualne nove izbore, sve dok Handel bude namjestnik u Dalmaciji.

Poslie svega ovoga ne preostaje drugo ministru-predsjedniku, nego da on sam, ako već prije barun Handel poslie primljene lekcije ne izvrši svoju dužnost, pozovne ga, da seli iz ove zemlje, koje vriedan nije, te da nam dade drugog čovjeka, koji će štovati naša politička prava, koji će uzeti na srce ekonomne interese ove uništene zemlje i koji će napokon častiti naše poštenje.

„**Jedinstvo**“ (br. 81 od 7 listopada):

Prizor odigran u jučerašnjem saboru u Zadru možda je jedinstven u parlamentarnoj istoriji narodâ. Onakom ozbiljnošću i onakim dostojanstvom još nikada, mislimo, u svietu nije prosvjedovala koja zemlja, kao naša mala Dalmacija, te poglavici pokrajine pokazala vrata, kroz koja je on i izašao. Sa barunom Handlom je sračunana partija. Nije uspjelo provući se, a da se za uvriede ne osjete i posljedice, nije bilo mogućno pitanje svesti u granice dviju osoba, ni zamanovrisati, da se prikaže, kao da se sami Hrvati ozivlju. Dalmaciji dobačena je uvrieda i ona je čitava progovorila, da uvriedâ ne trpi! U zadnji čas pokušao je D.r Körber, da se uplete po „Smotri“ poznatim spisom, uobražen možda, da će on, j e r b o j e o n, pribaviti rešpekta barunu Handlu; a Dalmacija je obojici dokazala protivno.

„**Srpski Glas**“ (br. 40 od 13 listopada):

Namjestnik dalmatinski je danas bojkotiran od ciele zemlje. Malo ima primjera u istoriji parlamentarizma, da se je upravitelju jedne zemlje ovako što dogodilo. I konservativno i oportunistično i radikalno mišljenje ovdje se je našlo na okupu i jednoglasno presudilo namjestniku, kojemu ovdje više nikako ne može da bude obstanka. Pa što čekaju? Ili valjda misle u Beču, da će se ova stvar obaviti koprenom zaborava? Ako to misle, krupno se varaju. Jednakom uztrajnošću borit će se ciela pokrajina i neće biti ni časa mirna, dok se iz Dalmacije ne odaleči baron Handel. Ni zatvaranje, ni eventualno razpuštanje

dalmatinskoga sabora, ni sve druge mjere, kojim razpolaže birokratski arsenal u svome carstvu paragrafâ, neće biti u stanju učiniti, da Dalmacija uzmakne ili popusti. Ministar predsjednik je takodjer mnogo kompromitovan u ovoj aferi, pa sada hoće da „n a j s p o s o b n i j e g a administrativnoga činovnika svoga ministarstva“ uzdrži na poljuljanoj stolici i da tim dodje u oprjeku sa čitavim stanovništvom naše pokrajine. Tko će pobiediti: ili narodna volja čitavog naroda ili samovolja jednoga? Za svaki slučaj sve sinove ove zemlje naći će na okupu svaki manevar bečke vlade i neće mirovati sve dok barun Handel ne otidje za — uviek, odakle je i došao.

„**Dubrovnik**“ (br. 41 od 9 listopada):

Svršeno je dostojanstveno. Vriedjaocu, prkositelju i stvaraocu novih moralnih teorija dalmatinski sabor ukazao je vrata izjavom: da zastupnici ne će saborisati, dok je barun Handel namjestnik Dalmacije, Dubrovnika i Boke Kotorske. Trideset i osam izabranika narodnih vieća lo je u sriedu u večer zajedno i stvorilo je onaj glasoviti zaključak. Niesu tu progovorili zastupnici jedne stranke, već njih pet stranaka, koje pak sastavljaju Hrvati, Srbi i Italijanci. Ovolike suprotnosti ne može združiti koje kakvo rekô-rekla, već nepobitne činjenice, čast domovine. Korak, što su ga preduzeli zastupnici dalmatinskoga sabora, od prevelike je zamašitosti i odgovornosti, a da bi se i za časak moglo posumnjati o neobhodnoj nuždi njegovoj.

„**Dalmata**“ (br. 81 od 7 listopada):

L'impressione prodotta nella deputazione provinciale e nel pubblico, senza distinzione di partiti, dalla lettura degli esami testimoniali assunti nell' inchiesta politico-amministrativa riferibile al noto affare Handel, è stata disastrosa per quest' ultimo ed ha fornito la prova della verità delle incolpazioni del „Narodni List“.

Tale generalità di convincimento non potè poi essere scompagnata nelle sue esteriori manifestazioni da un senso di vivissima indignazione pel contenuto del decreto con cui S. E. il ministro presidente si era compiaciuto di mandare mondo il barone Handel da ogni e qualsiasi colpa, e persino d'imprudenza al cospetto di mezzo milione di Dalmati da lui amministrati. Disponendo che ci si lanciasse in viso il contenuto di questa decisione, il signor de Körber ci pigliava, quanti siamo, per degli imbecilli, o per gente in realtà inferiore. Pensando che le argomentazioni, con cui egli credette di poter sciogliere questa penosa vertenza, potessero venir prese sul serio, o non piuttosto avessero da considerarsi quale una ulteriore provocazione a nostro riguardo, S. E.

il signor ministro presidente prendevaci veramente a gabbo! Fortunatamente, il nostro paese non è quel complesso di cretini e di vigliacchi che si credeva; e quanto più gravi sono state le provocazioni successive a sì atroce ingiuria, la reazione della provincia mediante la sua rappresentanza doveva trovare maggiore e più solenne ed efficace apparato e contorno. E, difatti, la seduta di ieri fu tale che servir deve di lezione, non solo a chi presunse di poter offendere impunemente, ma pur a quel signor ministro che credette di poter infliggere ad una provincia intera l'omai famoso decreto che per la stessa suona sanguinoso dileggio. La rappresentanza provinciale ha fatto il proprio dovere. Spetta, ora, al barone Handel di fare il suo, dopo che un ben tristo fato lo volle causa dell'attuale sciagurata situazione, e se in lui sussiste un ultimo sentimento che non sia d'odio verso questo sventurato paese. Di fronte al voto della Dieta non è neppur pensabile che il barone Handel rimanga al suo posto. Su di ciò un' opinione diversa è inammissibile.

IX.

Poslie zatvora sabora pridružiše se zastupničkoj izjavi i odsutni zastupnici D.r Kovačević i D.r Pugliesi, očitovavši se solidarni sa svojim drugovima. Izostaše dakle jedino: predsjednik sabora D.r Ivčević i grof Caboga, zastupnik za trgovačku komoru u Dubrovniku. Dok prvoga opravdava njegov osobiti položaj, drugoga ne opravdava ništa. Držanje grofa Caboge u ovoj aferi izazvalo je obće nezadovoljstvo i medju njegovim izbornicima i u cieloj zemlji. Pod presijom tog nezadovoljstva, on je povukao posljedice, te se je zahvalio na zastupničkom mandatu, na predsjedništvu trgovačke komore i na prisjedničkom mjestu dubrovačke obćine.

Od prve i posljednje sjednice ovogodišnjeg zasjedanja dalmatinskog sabora prošlo je već više nedjelja, a nema još nikakova riešenja: niti je namjestnik opozvan, niti je sabor razpušten. Dalmacija ima namjestnika „na silu". Nepojmljivo je, kako se može spojiti štovanje ustava, na koje je dužno svako ministarstvo, s držanjem jednog namjestnika u zemlji, koja neće da ima s njime nikakovih odnošaja, jer je podvojio o njezinom poštenju. Ovo je moguće samo u zemlji ustavnog §.a 14 i još ustavnije Bachove patente!...

Medjuto stižu glasovi iz Beča, da će namjestnik svakako do nove godine biti opozvan i da ćemo dobiti novog namjestnika sa sabljom, jer da ovi više imponiraju!

Ako do otvora carevinskog vieća ne bude opozvan barun Handel iz Dalmacije, naši će zastupnici nastaviti u parlamentu energično akciju sve dotle, dok ne bude zemlji dana zadovoljština radi nanešene uvriede. Nema sumnje, da će tu akciju poduprieti u prvom redu českí zastupnici.

To je i želja naroda. Na skupštini šibenskih gradjana dne 6 listopada bile su poprimljene jednoglasno ove resolucije:

„Skupština šibenskih gradjana:

I. izkazuje podpuno povjerenje zastupniku grada Šibenika, D.ru Anti Dulibiću;

II. odobrava držanje cielog narodnog zastupstva prama c. kr. namjestniku barunu Erazmu Handelu radi poznate uvriede, dobačene cieloj zemlji, te živo želi, da se akcija proti njemu započeta nastavi najenergičnije i u carevinskom vieću u Beču sa zahtjevom, da vlada Nj. Veličanstva digne ga sa mjesta poglavice naše pokrajine, a mjesto njega da postavi čovjeka, koji će štovati značaj ove zemlje, te kulturno i materijalno unapredjivati ju".

U ovom smislu izrazit će se i druge pučke skupštine, koje će se držati u Dalmaciji, i neće biti u zemlji mira, dok na namjestničkoj stolici sjedi Erazmo barun Handel.

Saborski poklik: **Van nedostojni!** odjeknuo je s jednog do drugog kraja Dalmacije. Nema sile — kazao je D.r Krstelj na šibenskoj skupštini — da se opre volji naroda, kad ustaje na obranu poštenja.

Zadar, koncem listopada 1904.